

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2011– 2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Klára Chalupníčková

Vzdělávání dospělých a antickém Řecku a Římě

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Karel Kamiš, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER FULL-TIME STUDIES

2011 - 2013

DIPLOMA THESIS

Klára Chalupníčková

Adult education in ancient Greece and Rome

Prague 2013

The diploma Thesis Work Supervisor: Prof. PhDr. Karel Kamiš, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 5. června 2013

Jméno autorky

Anotace

Diplomová práce se ve své teoretické části zabývá antikou a jejím pojetím vzdělávání dospělých. Tato práce je rozdělena na období řecké a římské a popisuje jejich metody výchovy. Pro lepší přehled tato práce obsahuje i několik nejvýznamnějších osobností pedagogiky, které byli velmi důležité pro vzdělávání dospělých. V analytické části obsahuje stručný přehled, kde jsou vymezena různá období dějin vzdělávání dospělých spojených s antikou.

Klíčové pojmy

Antika, dítě, dospělý, filozofie, kultura, pedagog, rodina, rozum, Řecko, Řím, vzdělání, vzdělávací metody.

Annotation

This thesis, in its theoretical part deals with antiquity and the concept of adult education. This work is divided into the Greek and Roman period and describes their methods of education. For a better overview of this work, it contains some of the most important figures in education, which were very important for adult education. The analytical section provides a brief overview, which defines the different periods of world history of adult education associated with the antiquity.

Key words

Adult, antiquity, child, culture, education, family, Greece, pedagogue, philosophy, Rome, science, teaching methods.

OBSAH

ÚVOD	7
1 ANTICKÉ ŘECKO A JEHO CHARAKTERISTIKA	9
1.1 Období Homérské	9
1.2 Období archaické	10
1.3 Doba klasická.....	13
1.4 Období helénismu	14
2 VZDĚLÁVACÍ DOSPĚLÝCH V ANTICKÉM ŘECKU	15
2.1 Sparta	18
2.2 Athény.....	20
3 ŘECKÉ VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE	22
3.1 Akademie	22
3.2 Lykeion	24
3.3 Múseion	25
4 NEJVÝZNAMĚJŠÍ ŘEČTÍ PEDAGOGOVÉ	26
4.1 Sokrates.....	26
4.2 Platon	28
4.3 Aristoteles	34
5 STAROVĚKÝ ŘÍM A JEHO CHARAKTERISTIKA	39
5.1 Etruskové	39
5.2 Období království	40
5.3 Období republikánské	42
5.4 Období císařské.....	45
6 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH VE STAROVĚKÉM ŘÍMĚ	48
7 NEJVÝZNAMĚJŠÍ ŘÍMŠTÍ PEDAGOGOVÉ	54
7.1 Marcus Porcius Cato (Cato Starší).....	54
7.2 Marcus Terentius Varro	55
7.3 Marcus Tullius Cicero.....	56
7.4 Lucius Annaeus Seneca Mladší	58
7.5 Marcus Fabius Quintilianus	61
8 ANALÝZA HISTORICKÝCH DAT	64
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	70
SEZNAM OBRÁZKŮ	73

ÚVOD

Jako téma diplomové práce si autorka vybrala vzdělávání dospělých v antickém Řecku a Římě. Je to velice obsáhlé a zajímavé téma. Antické Řecko i Řím vychovalo mnoho myslitelů a učenců, kteří své odkazy předávají až do dnešní doby pomocí svých děl a myšlenek předávanými z generace na generaci po mnoho století. Vzdělávání dospělých v této době, nebylo jistě označováno jako samostatná disciplína, ale různé obory, které byly součástí každodenního života v antice, napovídaly tomu, že bylo jeho nedílnou součástí.

Autorka se v této práci věnuje dospělému člověku, tedy podle definice, že dospělý člověk je ten, který dosáhl osmnáctého roku života. Mnoho myslitelů této doby vycházeli z předpokladu, že dospělý jedinec se učí stejně jako dítě. Je tedy dosti složité považovat vzdělávání dospělých v této době jako takové. V antice se vzdělání týkalo převážně mužů. Díky tomu, že Řecko i Řím byly vojenskými státy, bylo důležité vychovávat zdravé a silné vojáky na obranu před nepřáteli.

Jako vzdělání nemůžeme považovat jen vojenství, lékařství nebo vědu, ale i literaturu, kulturu, umění a především filozofii.

Řecko i Řím jsou bohaté svými dějinami, architekturou i kulturou založenou na mýtech a bájích. Z mnohých si můžeme odnést ponaučení či dobrou radu. Antické náboženství nebylo pouze o jednom bohu, ale o mnohobožství. Hora Olymp byla sídlem pro řecká božstva, naopak římská božstva měla své chrámy. Lidé v antice věřili, že vše co se jim děje mají ve svých rukou právě bohové.

Cílem práce je seznámení s dobou antického Řecka i Říma. Vymezení vzdělávání nejen v dospělém, ale i dětském věku. V této době bylo totiž důležité vychovávat „správného“ člověka již v raném dětství, aby byl pak schopen vykonávat nejvyšší posty a případně chránit stát. Protože se vše dělalo hlavně kvůli prosperitě státu. Dalším cílem je zhodnocení antického vlivu vzdělání, které postupně přecházelo do středověku i novověku. Tedy hlavně myšlenky antických pedagogů a výchovné i vzdělávací postupy.

Teoretická část diplomové práce v první kapitole seznamuje s obdobím antického Řecka, jeho charakteristikou a rozdělením do čtyř základních období. Druhá kapitola se věnuje vzdělávání dospělých v antickém Řecku a podrobněji popisuje dva základní typy výchovy. Třetí kapitola popisuje tři nejznámější antické vzdělávací instituce v Řecku. Ve čtvrté kapitole se seznámíme s nejvýznamnějšími osobnostmi pedagogiky v této době. Pátá kapitola nás z Řecka přenesení do starověkého Říma, kde se seznámíme s jeho charakteristikou a také si zde vymežíme čtyři období Říma. Šestá kapitola vymezuje stejně jako u Řecka vzdělávání dospělých. Sedmou kapitolou je přehled pedagogů starověkého Říma, kteří přispěli ke vzdělávání dospělých. A konečně poslední, a to kapitola osmá, je analýza historických dat, kde se autorka práce bude snažit vymezit, jak antická kultura působila na lidskou vzdělanost od středověku po novověk.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ANTICKÉ ŘECKO A JEHO CHARAKTERISTIKA

„Antické Řecko“ je termín užívaný k popisu řeckého světa v dobách starověku. Neomezuje se tedy pouze na území dnešního Řecka, ale vztahuje se také na ostatní oblasti starověké řecké kultury v oblasti Středomořího moře: egejské ostrovy, Kypr, pobřeží Malé Asie, Sicílie a jižní Itálie a četné řecké kolonie na pobřeží Černého moře, Ilýrie, Thrákie, Egypta, Kyrenaiky, jižní Galie a severovýchodní části Iberského poloostrova. Postupný vývoj Řecka členíme do čtyř časových pásem.

1.1 Období homérské

Toto „Temné období“ se datuje v rozmezí od 1200-800 př. n. l. a tímto označením se nazývá z důvodu velmi mála zpráv i archeologických nálezů. Na způsob života Řeků v tomto období a jejich vzájemné vztahy lze usuzovat z vyprávění nejstarších eposů.

První z homérských eposů „Ílias“ vznikl nejpozději v 8. Století př. n. l. a popisuje poslední období desetileté trójské války. Druhý z eposů „Odysseia“ připisovaných Homérovi líčí návrat jednoho z řeckých hrdinů – krále Odyssea – na rodnou Ithaku.

Tajemství vzniků eposů není dle dnešních bádání pouze tvorbou Homéra, ale může se jednat o řadu básní, které byly vytvořeny a vyprávěny lidovými pěvci postupně a údajně v 8. století př. n. l. byly vynikajícím básníkem spojeny v celek.

Společnost byla velmi různorodá a byla tvořena několika skupinami obyvatel. Vedoucí postavení měla rodová šlechta – aristokracie a v čele vždy stál král. Většinu kmene tvořili svobodní muži – bojovníci, kteří rozhodovali o důležitých záležitostech na společných shromážděních.

Velmi důležité místa byla také připisována vůli bohů, které lidé uctívali a jejich vůli zjišťovali věštbami. Bohům byly stavěny chrámy na nejvyšším místě sídliště nebo města – akropoli.

Základní obživou doby homérské bylo pastevectví a zemědělství. Mimořádně důležitou prací bylo pěstování oliv a tento olej se používal k přípravě pokrmů, ke svícení aj. Olivovníky byly všemi chráněny a jejich svévolné pokácení bylo přísně trestáno. Výrobu řemeslných výrobků zajišťovali již specialisté – kovotepci, kovolijci a kováři.

1.2 Období archaické

Vlastní Řecko tvoří ostrovy a planiny oddělené horskými pásmy. Po zhroucení mykénského palácového systému tu vznikla nová podoba politické a náboženské obce, a to *polis* neboli městský stát a tento se stal hlavní formou politického uspořádání ve Středomoří.

Osmé stolení př. n. l. bylo obdobím hlubokých změn, kdy se stavěli monumentální budovy, dochází ke změnám v uměleckých stylech a změnám i v jiných oblastech. Zároveň s novým písmem se do Řecka vrátila gramotnost.

V Řecku se v této době zformovala tradiční forma organizace starověké řecké společnosti – polis (městský stát). Původně byla polis neboli obec pravděpodobně zemědělským sídlištěm. Později vedl rozvoj obchodu a řemesel ke vzniku různých forem těchto městských států.

Z právního hlediska tvořili členové obce pospolitost, která si své vnitřní záležitosti upravovala podle vlastních zákonů, spočívalo hlavně v rozhodování dospělých občanů mužského pohlaví. Hlavním principem, na kterém byla budována, bylo soukromé vlastnictví pozemků a půdy jejími členy, kteří představovali původní obyvatele, což je odlišovalo od usedlých cizinců a otroků. Polis nezahrnovala pouze samotné město, ale i zázemí města a obyvatelé tohoto zázemí byli taktéž rovnoprávnými členy. Zpravidla každá polis měla hrad (akropolis) a agoru – náměstí, jenž sloužilo jako hospodářské a

politické centrum obce. Rozvinutější celky se vyznačovaly silnou sociální diferenciací, přičemž společnost byla tvořena následujícími skupinami svobodných obyvatel: velkostatkáři, rolníci, řemeslníci, obchodníci a nádeníci. Každá polis, pokud nebyla příliš malá, si střežila svoji autonomii a nebyla ochotná se jí dobrovolně vzdát. Válka byla proto ve starověkém Řecku považována za normální stav.

Od poloviny století docházelo ke kolonizaci v oblastech Středomoří a zde vznikaly nové osady. Vznikaly z různých důvodů obchodních nebo dopadem přelidnění a výsledného nedostatku potravin, stejně jako potřeba chránit obchodní zájmy ve vzdálených krajích byly hlavními příčinami řecké kolonizace v 8. až 6. století př. n. l.

Vliv řecké kultury se prostřednictvím kolonizace rozšířil z egejské oblasti do celého Středozeří. Nejstarší dochovaný řecký nápis pochází z poloviny 8. století př. n. l. V důsledku prudkého hospodářského a politického rozvoje zažila řecká kultura v archaické době své první období rozkvětu.

Starověký řecký svět byl velmi zbožný, přičemž jeho náboženství se zakládalo na mýtech a hrdinských příbězích. Jakékoli veřejné nebo soukromé jednání bylo doprovázeno vzýváním bohů. Nejdůležitějším všeřeckým posvátným místem bylo orákulum v Delfách. Ve spojení s různými řeckými náboženskými kulty vznikla celá řada panhelénských slavností, jako byly například olympijské hry. Nejvýznamnější byly právě posledně zmiňované olympijské hry, které se měly poprvé konat v roce 776 př. n. l.

Řecké obce podstoupily změnu státního zřízení. Svou roli při kolonizaci sehrály také boje uvnitř polis. Aristokracie získala postupem času na vlivu, což se odrazilo v oslabování dosavadní královské vlády. Království bylo mezi léty 800 až 650 př. n. l. pozvolna nahrazeno vládou oligarchie, v níž moc spočívala v rukou malé skupinky aristokratů. V některých městských státech se na vládě podílelo i obyčejné obyvatelstvo, avšak demokracie jako například v Athénách se vyvinula teprve v klasickém období. Kolem roku 650 př. n. l. byla oligarchie v některých obcích svržena tyrany, kteří nabyli moc zcela neoprávněně a jejichž vláda tudíž postrádala legitimitu. Tyranem se stával zpravidla mocný aristokrat, který si svoji moc zajistil vojenskou silou a vládl s podporou nemajetných vrstev. „Věk tyranů“ byl obdobím rozvoje městské výstavby,

hlavně obrovských svatyní jako byl například Héřin chrám na Samu, Artemidin v Efesu a chrám Olympského Dia v Athénách.

Velmi důležité místo v životě Řeků zaujímali obřady k uctívání bohů, které podle jejich mínění měly vliv nejen na život soukromý ale také veřejný. Pomoc bohů se snažili získat oběťmi a dary na zvláštních místech, kterými byly věštírny. Zde jednotlivci i státní delegace přinášely dary a snažili se dozvědět vůli bohů. Zároveň se zde konaly náboženské slavnosti, kterých se účastnili i občasné okolních států – poleis. Nejproslulejším dějištěm náboženských slavností a sportovních soutěží byla Olympia. Toto místo pořád přináší své poselství v podobě olympijského ohně, který se zvláštním obřadem zapaluje vždy při novodobých oslavách olympijských sportovních her.

Řecké státy měly různé formy státního zřízení a jejich krajní podoby představují *Sparta* a *Athény*. Ve Spartě se velmi dlouho udržely zvyklosti předchozích staletí a v Athénách díky rozvoji výroby a obchodu docházelo k nejvýraznějším změnám. Ve všech řeckých státech byla na počátku u moci rodová šlechta – aristokracie a v Athénách brzy nastala nespokojenost občanů řemeslníků a obchodníků s tímto vládnutím. Občané Athén, kteří prací vlastním přičiněním zbohatli, se chtěli také podílet na dění ve státě.

V této době se stal v 594 př. n. l. prvním archontem¹ *Solón*, tedy nejvyšším úředníkem v Athénách, jehož historie řadí mezi sedm řeckých mudrců. *Solón* se narodil v aristokratické rodině a zásluhy získal ve válkách Athén s ostatními státy. V tomto významném úřadu se snažil prospět svému státu a přišel s myšlenkou provedení významných reforem, které pomáhali uplatnit občanská práva. Můžeme uvést například vykoupení athénskému lidu z otroctví, byl zaveden metrický systém, razily se mince z kvalitních materiálů, vydala se nová ústava, kde bylo nově rozděleno obyvatelstvo, Athéňanům bylo povoleno odvolávací právo, otcové již nemohli rozhodovat o odkládání dětí atd. Tímto způsobem byla velmi výrazně podpořena forma demokratického řízení státu.

¹Archontem - člen rady starších, který měl doživotní právo na členství.

1.3 Období klasické

Největší změny se odehrály v Athénách již po vítězství Řeků nad Peršany 490-479 př. n. l., kdy Athény dovršily svůj vývoj k demokracii.

Nejvíce se o to zasloužil *Periklés*, který byl pravděpodobně nejslavnějším řeckým politikem a je symbolem athénské demokracie. Pocházel z významné aristokratické rodiny a vychovávali ho přední filosofové. Osvědčil se jako dobrý vojevůdce a vynikající diplomat. Byl také jedním z vůdců demokratické skupiny, která usilovala o větší podíl lidu na vládě v Athénách. V letech 443-429 př. n. l. byl každoročně volen stratégem a v tomto období provedl řadu demokratických reforem. Athény se staly v době jeho vedení velmocí. Za jeho politického působení se dostalo všem svobodným mužům rovných práv a mohli se podílet na řízení a správě města.

To znamenalo účastnit se lidových shromáždění, volit a být voleni do všech úřadů. Účast na veřejném životě byla považována za prvořadou povinnost každého občana a Athéňané se na ni připravovali již od dětství. Z dnešního pohledu nebyla athénská demokracie dokonalá, nevztahovala se na ženy, cizince nebo otroky, ale dávala ze všech řeckých států největší možnost podílet se na rozhodování o veřejných věcech a stala se vzorem pro řízení státu.

Občanství dávalo Athéňanům nejen mnoho práv, ale i povinností. Například právo na účasti občanů při jednání sněmu, vystupování na soudních přelíčeních, volného nabývání majetku a po dovršení třiceti let měli právo na to, aby byli voleni do úřadů. Z povinností občana to bylo placení daní, výkon vojenské služby a zabývání se záležitostmi obce.

V životě svobodných Řeků v době největšího rozkvětu byl prvořadý veřejný zájem o politické a veřejné dění, správa a celkový život města, bezpečnost a získání přízně bohů.

Důležitým posláním řeckých rodin bylo zajištění potomstva. O domácnost a děti se staraly ženy, které byly bez občanských práv a většinu času trávily doma, muži se na rozdíl od žen věnovali i svým soukromým potřebám, zájmům a zálibám. Scházeli se se

svými přáteli na hostinách, nákupech v lázních nebo na agoře rozmlouvali se známými a přáteli.

V tomto období došlo k válce mezi Spartou a Athénami, kdy Sparta s obavami sledovala rostoucí moc Athén a chtěla tento vliv omezit. Po různých počátečních konfliktech se rozpoutala v roce 431 př. n. l. Peloponéská válka, která trvala dvacet sedm let a skončila porážkou Athén a jejím rozpadem.

1.4 Období helénismu

V této době již také posiloval vliv Makedonský stát v čele s králem Filipem II., který po vojenských akcích následně vnutil celému Řecku svoji nadvládu v podobě Korintského spolku. Po jeho smrti zdědil vládu syn Alexandr Veliký, který je velmi významnou postavou tohoto období.

Alexandr Veliký dobyl Perskou říši a vládl nad rozsáhlým územím od Egypta k Indii. Tímto došlo také k rozšíření řecké kultury, řečtina se stala dorozumívacím jazykem. Zároveň se tímto rozšířilo i státní uspořádání městských států a stalo se běžnou formou společenského uspořádání. V nově vzniklých městech se stavěly atletické stadiony, divadla a chrámy bohů a tato města získávala významné postavení v rámci Alexandrově říše a často byla pojmenovaná po svých zakladatelích či vládci; například Alexandrie, Seleukie, Antiochie.

Byly zřizovány rozsáhlé knihovny, především v Alexandrii, kde byl snadný přístup k papyru – pergamen – a kolem nich se zase soustředila literární tvorba. Pokrok zaznamenala i geometrie a matematika a to hlavně díky Eukleidovi z Alexandrie a Archimédovi.

Základem hospodářství v tomto období bylo stále zemědělství a obchod. Technický rozvoj nebyl příliš významný, pouze ve válečnictví vývoj účinnějších vrhacích a obléhacích strojů.

2 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH V ANTICKÉM ŘECKU

Pro Řecko bylo důležité vychovávat silné a zdatné jedince schopné boje. Dospělý člověk by měl být harmonicky rozvinutý a to nejen duševně, ale i tělesně. Člověk je tvor od pradávna zvědavý, proto touží po informacích. Nebylo tomu jinak v antice. Řecko a jeho výchovu můžeme rozčlenit do čtyř období. Prvním obdobím bylo období homérské, druhým bylo období archaické, třetím byla doba klasická a čtvrtým, tedy posledním, bylo období Helénismu.

Vzdělávání se v Řecích pěstovalo již od raného dětství. V Řecku se setkáváme převážně se vzděláváním chlapců. Byli bráni jako dědici, ochránci rodin i státu. Jejich výchově a vzdělání se věnovala velká pozornost. Ovšem vzdělání si nemohl dovolit každý, bylo pouze pro ty movité. Pokud ale rodiče měli ušetřené nějaké prostředky, své dítě do školy poslali i za cenu toho, že rodina strádala. Již v té době si uvědomovali důležitost vzdělání.

V období homérském, byl za vzdělaného člověka považován ten, jež uměl nejlépe oba eposy nazpaměť. Tyto eposy se memorovaly již od dětství. Pro představu Ilias obsahuje dvacet čtyři zpěvů a více jak patnáct tisíc šest set devadesát tři veršů. Je zde zachycena trojská válka, která vznikla díky únosu krásné Heleny. Dílo zachycuje nejen hrdinství, ale i špatné lidské vlastnosti. „*V tomto eposu je mythickým reprezentantem výchovy moudrý kentaur Cheirón, který je vzorem pro cvik ve zbraní, znalost bylin, lékařství a práva, zpěv a hru na kitharu.*“²Dílo je významné hlavně tím, že přispělo k náboženským, mytologickým i archeologickým³ objevům.

Druhý epos Odysea obsahuje dvacet čtyři zpěvů a dvanáct tisíc sto deset veršů. Má tři části a zachycuje kus ze života hrdiny Odysea, který se po dvaceti letech vrací zpátky na rodnou Ithaku. Zde jsou popisovány jiné lidské vlastnosti než v Iliadě. Jsou jimi chytrost a diplomacie.

² VACÍNOVÁ. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 10. ISBN 978-80-86723-74-7.

³ Díky Homérově přesnému popisu města Troja a jeho polohy, ho v roce 1870 našel německý archeolog Heinrich Schliemann.

Období archaické nám rozdělilo Řecko na dva typy výchovy. První byl spartský a druhý athénský, ale ty si poté podrobněji popíšeme v následujících kapitolách. K rozvoji vzdělanosti v Řecku, také přispěl vynález řecké abecedy. Se svými dvaceti čtyřmi znaky byla oproti jiným mnohem lehčí a přehlednější.

Obrázek 1: Řecká abeceda

Zdroj: Griechisches Alphabet. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001 - 2013 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Griechisches_Alphabet

Rané dětství děti trávily doma pod vedením svých rodičů. Ve starším věku, od sedmi let, se chlapci vzdělávali převážně kolektivně. Na skupinku žáků připadal jeden dospělý. V Řecku se dělilo vzdělání na musické a gymnastické. Musické vzdělání, ale nebylo pouze o hudbě. Tento předmět obsahoval také čtení, psaní, počítání a kreslení. Když byly děti starší, učily se i hře na hudební nástroj. Zprvu to byla hra na lyru, později se jim do rukou dostala i kytara nebo flétna. Zde byl prostor pro projevení kreativity žáků, pedagog po nich často požadoval, aby samy skládali vlastní písně. Chlapci se také museli cvičit v obřadních tancích, které rozvíjely jejich city a povahy. Múzika tedy obsahovala vše, co bylo spjaté s duševním rozvojem. Vše toto opatrovaly dle řeckých bájí Múzy⁴, dcery boha Dia, které byly ochránkyněmi umění. A vzdělání gymnastické obsahovalo převážně tělesnou přípravu. Chlapci se například zdokonalovali v běhu, plavání, zápasení, skoku dalekém, hodů diskem nebo oštěpem. Dále bylo ve výchově používáno memorování. Žáci se učili nazpaměť sáhodlouhé pasáže vybraných autorů, nejčastěji Homéra či Theognida. Součástí výuky byly i základy řeckého náboženství a kultury.

⁴ Múzy – Kalliope (ep. básnictví), Euterpe (hudba), Erató (milostná poezie), Thaleia (komedie), Melpomené (tragédie), Terpsichoré (tanec), Klió (dějepisectví), Urania (astronomie), Polyhymnia (sborový zpěv).

Cílem výchovy a vzdělání v Řecku byla příprava silných, zdravých a svobodných jedinců, kteří byly oddáni státu a byli schopni tento stát nejen řídit, ale i v případě potřeby chránit. Ideálem vzdělání byla *kalokaghatia*, tedy dokonalost jak duševní, tak i tělesná, která byla charakteristická spíše pro Athény. Na druhou stranu Sparta byla pověstná svou tvrdou výchovou, často provázenou hladem.

Již v antice byl za dospělého člověka považován ten, jež dosáhl věku osmnácti let. Tedy zde si můžeme zodpovědět otázku, kde se tato teorie, která přežívá dodnes, vzala. Chlapci po osmnáctém roce života odcházeli do vojenské služby - *efebie*, kterou vykonávaly dva roky, poté se stávali plnohodnotnými občany.

Další období nazývané jako klasické, bylo plodné na největší myslitele všech dob. A to byla hlavně trojice Sokrates, Platon a Aristoteles, s těmito filozofy a pedagogy se později seznámíme v dalších kapitolách.

Město Athény vzkvétá nejen kulturně, ale i architektonicky. Toto období upřednostňovalo lidskou individualitu. Lidé se zabývají běžnými věcmi. Urozenost a bohatství šly stranou a do popředí vstoupil osobní vliv. Vznikají nové funkce a je nutná znalost práva, politiky, rétoriky či diplomacie. Všeobecně roste potřeba vyššího vzdělání. Předchozí systém výchovy musel být doplněn.

K těmto účelům sloužili školy *sofistů*, kteří se zabývali zkoumáním společenských problémů. Jejich žáky byli především urození mladí lidé, které za poplatek učili rozmlouvat o politice, přednášely jim poznatky z přírodovědy, etiky či astronomie nebo je spravovali o věcech filozofických.

V tomto období se opouští od gymnastiky a do popředí se dře vzdělání na intelektuální úrovni. Již neplatí *kalokagathia*. Novými disciplínami zařazenými do výuky jsou geometrie, aritmetika, didaktika a literatura. Tato doba dala vznik první organizované filozofické školy, kterou založil Pythagoras. Vyučovali se zde matematické vědy, jakými jsou aritmetika, algebra a geometrie. Vznikly zde poznatky, které se používají v matematice dodnes. Byly také založeny první antické vysoké školy, kde se vzdělávali dospělí lidé.

Posledním obdobím bylo období helénismu. „*Vojenské a politické úspěchy Alexandra Velikého ve druhé polovině 4. Století př. n. l. rozšířily řeckou kulturu po veškerém tehdy známém světě.*“⁵ Úředním jazykem se stává řečtina. Řecké umění, věda i filozofie se dostávají do oblasti Orientu.

Výchova se stává organizovanější. Upadá gymnastika a postupně zanikají efebie a vyšší školství spadá pod stát. Založeny jsou také nové typy škol. První je gramaticko-rétorská a druhou je škola filozofická. Přibýly i nové vysoké školy, které se přidaly k Akademii a Lykeonu. Byly jimi Zenova Stoa, Epikurova Zahrada a Museión.

Tato doba položila též základy sedmeru svobodných umění. To bylo vyučováno ještě na středověkých univerzitách.

2.1 Sparta

Městský stát Sparta se nacházel na jihu Peloponéského poloostrova na pravém břehu řeky Eurótás. Spatra měla moc jak vojenskou, tak i politickou. Byla jednou v dvojice vedoucích mocností Řecka. Oblast, kde tento městský stát ležel, byla rozprostřena na dvou rovinách. Lakónské a Messénské, které byly rozděleny pohořím Táygéton. Byl to velice úrodný kraj, kde bylo mnoho pastvin a výborné podmínky pro zemědělství. Sparta se ovšem hospodářsky i společensky rozvíjela velmi pomalu.

Ve Spartě byl velice tvrdý život, vše bylo podřízeno jen v prospěch státu. Mohli zde přežít jen fyzicky zdatní jedinci, kteří byli vybíráni už jako novorozenata. Ta, která se radě starších zdála slabá, nemocná nebo jinak znetvořená, neprošla přísnou kontrolou, byla pohozena v lesích Táygétského pohoří a ponechána na pospas krutému osudu. Dítě bylo majetkem státu. Zdravé děti, zejména chlapci, se ponechávali matkám a přírůstky

⁵ VACÍNOVÁ. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 31. ISBN 978-80-86723-74-7.

děvčat se regulovaly. O tom jestli dítě v rodině zůstane, rozhodoval otec. Pokud měl jakékoliv podezření, že dítě není jeho, nepřiznal ho a bylo odloženo.

Do věku sedmi let vychovávaly děti jejich matky nebo chůvy. Učili je tomu, aby byly odolné vůči zimě a neplakaly. Důležitou věcí také bylo to, aby se děti odnaučily bát ve tmě a byly samostatné. Chodily pouze stroze oděné anebo úplně nahé. V jídle si nesměly vybírat a dostávaly jen malé příděly.

Po dosažení sedmého roku, byli chlapci odebráni z rodin. Byli vychováváni ve státních družinách, kterým se říkalo *agelai*. Každou družinu vedl dvacetiletý muž, který měl velkou autoritu, a neuposlechnutí jeho rozkazů znamenalo trest. I v tomto případě chodili chlapci stroze oděni pouze do oděvu z velmi hrubé látky a byli bosí. Jejich náplní výuky byla především gymnastika. Ta obsahovala běh, skok daleký, zápasení, vrhání diskem a oštěpem. Učili se i hudbě, zpěvu a tanci. Čtení a psaní bylo taktéž součástí výchovy, ale jen proto, aby byli schopní číst vojenské rozkazy.

Ve dvanácti letech se pro chlapce stala výchova ještě tvrdší. Stravu dostávali jen zřídka, ale přilepšit si mohli drobnými krádežemi. Pokud je u nich nikdo nechytil, byli pochváleni, pokud ano, dostali tvrdý trest.

Po dosažení patnáctého roku si chlapci obstarali rákos, na kterém pak spali. Koupali se ve studené vodě, aby bylo otužováno jejich zdraví. Byli podrobováni krutým zkouškám, kde ukazovali svou odolnost proti bolesti. V tomto věku se už mohli účastnit některých hostin starších mužů a naslouchat tak jejich rozhovorům o politice či etice.

Ve věku dospělosti, tedy po dosažení osmnácti let, započali vojenský výcvik. Ve dne se museli skrývat a v noci se vydávaly na bojová tažení proti *heilótům*⁶. Po dovršení dvaceti let se stali plnohodnotnými vojáky. Spojovala je družina o patnácti členech, která společně spala v jednom stanu a musela se účastnit i společného stravování. Na stravování dávali naturální příspěvek. Až po dovršení třicátého roku života si mohli zakládat vlastní rodiny a stát se tak plnohodnotným občanem.

⁶ Heilóti – byli to spartští otroci bez politických práv a osobní svobody. Stejně jako orná půda, byli majetkem státu.

A jak to bylo s výchovou dívek? Stejně tak jako chlapci byly do sedmi let ponechány domácí výchově. Spartské dívky byly vzdělávány jak duševně, tak i fyzicky. Dívky se cvičily ve všech disciplínách pětiboje, uměly číst i psát a učily se i tanci a zpěvu. V době, kdy muži odcházeli do války, připadla role obránců města ženám. Sparta byla proslavena tím, že chtěla vychovávat pouze zdravé a krásné jedince. Příkladem toho je Trojská Helena, nejkrásnější žena antického Řecka, která byla manželkou krále Meneláa. Helena byla totiž rodilá Spartanka.

2.2 Athény

Antické Athény byli metropolí Attiky. Attika se rozkládala v rovině, která byla ohraničena horami a táhla se až k mořskému pobřeží. Na nejvyšším bodě města se tyčila Akropole, byl to opevněný hrad a sloužil i jako pietní místo. Pořádaly se zde náboženské slavnosti. Athény měli i svůj přístav, byly tedy i střediskem obchodu a řemeslné výroby. Za dob vlády Perikla toto město vzkvétalo nejvíce. Jeho kultura, politika i ekonomika.

Obrázek 2: Akropolis v Athénách

Zdroj: Akropolis. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001- 2013, 9. 3. 2013 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Akropolis>

Ekonomický základ, který vyrostl z aténské demokracie, přispěl nejen k rozvoji obchodu, ale postaral se i o to, aby rostla vzdělanost. Rozvíjející se řemesla potřebovala

i vzdělaný lid. Na hrubou práci byli používáni otroci, ale nad nimi, v řídicích funkcích, byli svobodní občané.

Oproti Spartě byl athénský člověk svobodný, což znamenalo, že nepatřil státu, výchovu nechával na rodičích a stát na ni pouze dohlížel. Všechny školy byly soukromé, a tedy i placené. Do škol posílali hlavně chlapce z bohatých městských rodin a ti z venkova se učili v běžné každodenní praxi. Vzdělání bylo sice dobrovolné, ale otázkou cti zůstalo, aby muž měl patřičného vzdělání.

Kalokagatia, tedy harmonie mezi duševní a fyzickou zdatností, byla hlavní myšlenkou pro athénský typ výchovy. I takto dokonalý typ výchovy měl své nedostatky. Například vyloučení, dívek ze vzdělání nebo kruté zacházení a bití otroků.

Stejně tak jako ve Spartě, i v Athénách děti do sedmi let byly vychovávány pod dohledem rodičů, chův nebo *paidagógů*⁷. Poté, co bylo dítěti sedm let, navštěvovalo elementární školu, kde se učili gymnastice, čtení, psaní, počítání a hudbě. Též se učili nazpaměť dlouhým textům z Homéra, Solónů či Theognida. Pro účely tělesné výchovy byla škola, kterou nazývali *palaistra*⁸ a pro potřeby čtení a psaní se využívalo školy gramatistů a později pro hru na hudební nástroj a zpěv školy kitharistů.

Od dvanácti let se učili hlavně hudbě, tedy především hraní na hudební nástroj (nejprve lyra poté kythara a nejméně oblíbeným nástrojem byla flétna), zpěvu a tanci. Výuka probíhala, tak že učitel seděl v křesle a žák před ním na malé stoličce. Někdy učitel hrál sám a žák ho pozorně sledoval a naslouchal mu. Jindy nechává učitel hrát žáka, kterému udává rytmus. Třetí variantou bylo, že oba hráli spolu. Výuka byla tedy založena na empirii a poslechu bez hudebního zápisu. Ve čtrnácti letech tato výchova byla ukončena.

Od patnáctého roku pokračovaly ve vzdělání pouze chlapci z movitých rodin. V této době probíhala výuka na *gymnasionech*. Navštěvovali také přednášky filozofů, sofistů a rétorů. Chlapci se učili i literatuře, gymnastice, jízdě na koni či zápasení.

⁷ Paidagog – vzdělaný otrok, odtud bylo odvozeno slovo pedagogika.

⁸ Palaistra – byla bezplatná, učilo se zde pětiboji, bylo to volné prostranství.

V době kdy dovršili dospělosti, tedy v osmnácti letech je čekal vojenský výcvik ve státních školách – *efébie*. Zde byla vyučována politika, rétorika, geometrie, astronomie či válečná taktika. Výuka byla proložena i vojenskou službou.

3 ŘECKÉ VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE

3.1 Akademie

Akademie byla založena Platonem kolem roku 387 př. n. l. Jednalo se o filozofickou školu, která byla umístěna nedaleko Athén v olivovém háji, který byl zasvěcen Akadémovi. Odtud se pak odvodil název Akademie. Platon byl žákem Sokrata a jednou z jeho vyučovacích metod byl i sokratovský dialog.

Obrázek 3: Platonova Akademie na mozaice z Pompejí

Zdroj: Akademie platónská. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 12. 3. 2013 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Akademie_plat%C3%B3nsk%C3%A1

Akademie byla antickou vzdělávací institucí pro dospělé. Nadaní lidé (převážně muži) na ni prohlubovali své znalosti po tom, co dokončili vojenský výcvik. Nebyla to vysoká škola, jakou známe dnes, ale jednalo se spíše o společenství, kde se diskutovalo a bádalo. Za účast na přednáškách se neplatilo. Zajímavostí Akademie je, že zde byly přítomny i ženy⁹. Podle vzoru pythagorského bylo v této instituci vyučováno hlavně matematice a jejím odvětvím. V Platónově díle *Ústava*, se můžeme dočíst, jaké jsou hlavní složky pro vzdělání filozofů. Výuky by tedy měla obsahovat astronomii, geometrii, aritmetiku a nauka o harmonii. Z těchto disciplín se později zrodila dialektika, která byla označována jako nejvyšší forma rozumové činnosti.

⁹ Jako příklad můžeme uvést Aspasiu z Miletu, která byla mimořádně nadaná a byla též, za dob Perikla, průkopnicí toho, aby se athénské ženy mohly svobodně vzdělávat.

Působení Akademie můžeme rozdělit do tří období:

- Stará Akademie.
- Střední Akademie.
- Nová Akademie.

V prvním období zde nepůsobil jako učitel jen Platon, ale bylo zde i mnoho dalších samostatně působících pedagogů. Byli jimi scholarchové Speusippos a Xenokratés, kteří dále vedli Akademii v Platonově duchu. Navazovali na pythagorovské prvky výuky, které rozšířili o ontologii, kosmologii a theologii. Dalšími významnými členy byli Aristoteles, Eudoxos nebo Hérakleidés.

Druhé období přineslo velké změny v jejím vývoji. Bahník ve svém slovníku uvádí: *„Střední Akademie je představována svým zakladatelem Arkesiálem. Snažil se oslabit víru v poznání, jak ji hlásali stoikové, a tvrdil, že pravdivé představy mohou být stejně přesvědčivé jako představy nepravdivé. Proto se moudrý zdržuje úsudků: uznává jen „rozumovou pravděpodobnost“, která dostačí k rozeznání dobra a zla.“*¹⁰ Je znám i Arkesiálův nástupce Karneadés, který je řazen jak ke středním, tak i k novým akademikům. Poukazoval na klamavost našich smyslů, zvláště pak optických. Byl představitelem logické kritiky náboženství.

Nová Akademie se nesla ještě pár let v duchu Karneada. Po jeho smrti v roce 129 př.n.l. se stal jeho nástupcem Filión, který od jeho názorů ustoupil. Dalším pokračovatelem byl Antiochos, učitel Cicerona. Nedodržoval nastavené směry a vybíral si pouze takové, co se mu zdály nejlepší.

Akademie byla definitivně zrušena za vlády císaře Justiniána I. kolem roku 529 n. l.

¹⁰ BAHNÍK, V., et al. Slovník antické kultury. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. s. 28

3.2 Lykeion

Zakladatelem Lykoeionu byl nejslavnější Platonův žák Aristoteles. Tato filozofická škola byla postavena v háji, který byl zasvěcen Apollonovi a Múzám. Označení pro Lykeion je také Lyceum nebo škola peripatetická. Během třináctiletého působení této instituci sepsal Aristoteles všechna svá základní díla. A hlavně ta pedagogická. Jejich podoba je ne moc pečlivá, vypadá stejně jako studentské poznámky z přednášek.

Při výuce se studenti s učitelem procházeli anebo sedávali na nádvoří. Výuka probíhala jak v duchu teoretickém, tak i praktickém. To co bylo v teorii vysvětleno, si mohli žáci vyzkoušet v praxi. Byla to první instituce, která se podobala dnešním vysokým školám (přednášky a semináře).

Oproti Platonově Akademii se peripatetická škola lišila. Díky tomu, že byl Aristoteles výborným vědcem, se na Lykeionu zřídilo antické vědecké pracoviště. Do vědeckého výzkumu byli zapojeni i studenti, kteří stejně jako Aristoteles sbírali podklady pro bádání.

Tato vzdělávací instituce měla i svou soukromou knihovnu, kde byly uloženy papyrové svitky, které byly chráněny před vlhkostí hliněným pouzdem a ve skříních byly uloženy pergamenové knihy. V knihovně byly rovněž uloženy různé důvtipné vyučovací pomůcky. Díky tomu, že přednášky byly prokládány praktickou částí a vědeckým výzkumem, byly hojně navštěvovány.

Když se Aristoteles z Athén odstěhoval, přenechal řízení školy svému příteli Theofrastovi, který se mu ve všech ohledech mohl rovnat. V tuto dobu však úpadek nepřišel, právě naopak. Školu navštěvovalo kolem dvou tisíc posluchačů. Úpadek přišel až s nástupem Stratóna.

V této škole bylo vychováno mnoho vynikajících žáků například již zmiňovaný Theofrastos, který se proslavil díky svým knihám o botanice. Dalšími byli Eudémos, Aristoxenos nebo Dikairachos, kteří se také více věnovali rozvíjení speciálních věd než samotné filozofii.

2.3 Múseion

V období helénismu vzniká největší vzdělávací instituce pro dospělé, Múseion. Založeno bylo Ptolemaiem I. Sótérem vedle královského paláce v Alexandrii. Tato instituce byla předchůdcem univerzitního vzdělání. Součástí této antické univerzity byla také botanické sady, zoologická zahrada a astronomický observatoř.

Podle vzoru Aristotelova Lykeionu zde byla zřízena i obrovská knihovna, která čítala na sedm set tisíc svazků a sloužila též jako vědecký ústav. Museion bylo první vzdělávací společenství. Zajišťovalo nejvhodnější podmínky pro učence a jejich vědeckou činnost. V jeho zdech se nejen vyučovalo, ale sloužilo i jako ubytovna pro mnoho vědců a spisovatelů. Poskytovatelem jejich hmotného zajištění byl stát.

Na rozdíl od jiných vzdělávacích institucí té doby, nevychovávalo filozofy. Byla zde tedy pěstována literatura a přírodní vědy.

Z učenců zde působil například matematik Eukleidés, který se proslavil dílem *Základy*, kde shrnul vše, co se vědělo o matematických vědách. Dalším byl fyzik Archimédés, jako první vypočítal obvod a plochu kruhu. Nejvýznamnějším objevem byl takzvaný „Archimédův zákon“¹¹. Působili zde i astronomové Hipparchos a Aristarchos. Aristarchovým objevem, bylo, že Slunce se neotáčí kolem Země, ale Země kolem Slunce¹². Hipparchos přišel na princip rovnodennosti a byl schopen jako první vypočítat jak dlouho trvá rok. Za zrod anatomie člověka můžeme vděčit lékaři Hérofilovi, který také působil v Múseionu. Pro jeho bádání zde byly vynikající podmínky, neomezené množství pitev. Bylo mu též dovoleno provádět operativní zákroky bez umrtvení na zločincích. Ve svých dílech podrobně popsal lidské orgány, hlavně mozek a dokázal rozpoznat tep. Dalším lékařem byl Erasistratos. Věnoval se nervové soustavě a mozku. Jako první rozlišil žíly a tepny a spolu s Hérofilem byl také tvůrcem anatomie a farmacie. Konec Múseionu a knihovny přišel roku 640 n. l., kdy bylo vše zničeno ohněm a fanatickými křesťany, kteří z něj chtěli vyhubit pohanství.

¹¹ Archimédův zákon – „*Těleso ponořené do tekutiny ztrácí na váze tolik, co váží tekutina tělesem vytlačená.*“ Archimédes

¹² Helicentrismus

4 NEJVÝZNAMĚJŠÍ ŘEČTÍ PEDAGOGOVÉ

4.1 Sokrates

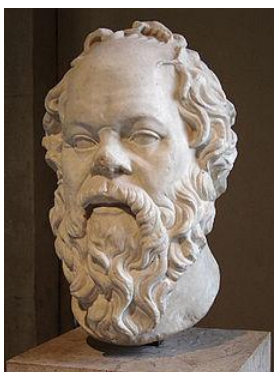
„Vím, že nic nevím.“

Sokrates

Sokrates byl první řeckým filozofem. Narodil se v roce 469 p. n. l. Jeho otcem byl Sófronikos, který vykonával sochařské umění a jeho matkou byla Fainateré a byla porodní bábou. Sokrates šel ve stopách svého otce a také se vyučil sochařem. Ale sochaření ho po krátké chvíli přestalo zajímat a raději se věnoval filozofii.

Sokrates žil v období peloponéské války. Byl svědkem toho, kdy Athény nejen vzkvétaly, ale i toho, kdy se dostaly do mnoha krizí. Stejně tak jako později jeho žák Platon nebyl politicky založený. Žil tedy život obyčejného athénskému občana.

Obrázek 4: Sokrates

Zdroj: Sokrates. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 7. 3. 2013 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sokrates>

V peloponéské válce se zúčastnil tří výprav. Projevoval velkou statečnost vůči nadvládám i státu.

Proto byl několik let poté, co válka skončila a v Athénách byla znovu obnovena demokracie, hnán před soud. Dle Svobody: „*V žalobě mu bylo kladeno za vinu, že „neuznává státem uznávané bohy, zavádí nové božstva a kazí mládež“*. Proces měl zřejmě politické pozadí; Sokrates byl totiž znám svým kritickým poměrem k demokratickému zřízení Athén.“¹³

Sokratovým rozsudkem byla smrt. Rozsudku se podřídil, i když, dle zdrojů, měl možnost z vězení uprchnout. Byl naprosto poslušný státu, jelikož se sám a svobodně v něm rozhodl žít. Byl smířen se svým osudem a vypil číši bolehlavu¹⁴. Fyzicky odešel, ale jeho duch přetrval v jeho žácích.

Obrázek 5: Smrt Sokratova¹⁵

Zdroj: Sokrates. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 7. 3. 2013 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sokrates>

Dalo by se říct, že záznamy o Sokratovi jsou víceméně nedoložitelné. On sám nenapsal nic. Převážně ho známe z děl jeho žáků a přívrženců. K nejznámějším patří političtí činitelé Alkibiades a Kritias a filozofové Xenofon a Platon.

¹³ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. Praha: Akademia, 1973. s. 579

¹⁴ Bolehlav – rostlina se používala v antice k otrávám, její účinnou látkou je koniin, napadá trávicí soustavu a dýchací ústrojí, smrt nastává udušením za jasného vědomí.

¹⁵ Obraz namaloval Jacques-Luis David v r. 1787 – obraz je umístěn v Metropolitním muzeu v New Yorku

Xenofon i Platon o Sokratovi píší jen v dobrém, ale v obsahu jejich děl se mnohdy rozcházejí. Grant ve své publikaci uvádí: „*Xenofon z někoho dělá poněkud fádního rozumbradu a sádrového světce, rozsévajícího svá moudra a bonmoty, zatímco Platon z něj ve velkém množství údajných „dialogů“ činí tvůrce a zakladatele své vlastní podrobně rozpracované filozofie.*“¹⁶

Jeho pedagogickou metodou byly dialogy. V nich hledal odpovědi na pravdu. Pokládal neustálé otázky protivníkovi v debatě a tím se snažil poukazovat na jeho chyby. Můžeme to nazývat induktivní metodou, své názory leckdy dokládal příklady ze života.

Sokrata můžeme nazývat největším filozofem všech dob. Myšlenka, kterou započal, se nese mnohými generacemi nejen filozofů, ale i pedagogů. Našlo se i několik odpůrců jeho názorů, ale i přesto byl osobností antiky.

4.2 Platon

Platon, který by žákem Sokrata po sobě zanechal bohatý odkaz ve formě četných dialogů, v nichž je hlavní postavou právě Sokrates, který ho v tvorbě velice inspiroval. Mnoho z nich je psáno formou dialogů mezi Platonem a Sokratem.

Platon se narodil kolem roku 427 p. n. l. na ostrově Aigína. Byl synem Aristóna, který po antickém králi Kodrovi zdědil modrou krev. Pocházel tedy z urozeného rodu. Jeho matkou byla Periktióna, jejímž předkem byl neméně známý zákonodárce Solón. Platon byl odvrácen od politické činnosti hrůzovládou oligarchické třicítky. A jeho nechuť k politice se utvrdila odsouzením a následnou vraždou Sokrata.

Již od dětství byl velice nadaný a věnoval se například hudbě, výtvarnictví nebo literatuře. Ale i přes rozmanité záliby ho fascinovala filozofie. I přes to, že byl žákem

¹⁶ GRANT, Michael. *Klasické Řecko*. 1. brož. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2006, s. 179. ISBN 80-734-1919-X.

Sokrata, se v jeho dílech nezapřela umělecká duše. Měl velice osobitý styl, který ve čtenářích probouzel fantazii. Platon se jako dvaceti letý mladík stal Sokratovým žákem.

Obrázek 6: Sokrates a Platon očima středověkého písáře

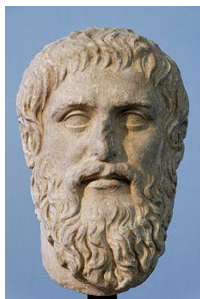

Zdroj: Platón. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 16. 5. 2013 [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Platon>

Setrval zde devět let a po Sokratově smrti se vydal na cesty. Cílem jeho cest byl například Egypt nebo Itálie, kde se mohl poprvé setkat se školou Pythagorovou. Zde se naučil například matematice nebo geometrii. Na Sicílii navštívil město Syrakusy, kde ho hostil pověstný tyran Dionýsios Starší¹⁷. Dle pověr se s ním Platon dostal do ostrého konfliktu a Dionýsios ho prodal do Athén jako otroka. Ovšem ověřitelnost tohoto faktu je sporná. Po dvanácti letech cestování se opět vrátil do Athén. Založil zde vlastní filozofickou školu, která byla postavena v Akademově háji. Proto jí pojmenoval *Akademie*. Dle zdrojů šlo o první vysokou školu v Evropě. Studenty Akademi byly převážně mladíci z dobře situovaných rodin. Vyučoval zde politiku, ale i odborné vědy jako matematiku, kterou považoval jako nezbytný základ pro další studium ostatních věd a filozofie.

¹⁷ Dyonýsios – tyran a vojevůdce. Válka mezi Syrakúсами a Kartágem (406 – 367 p. n. l.). Provedl převrat a vypudil oligarchy.

Obrázek 7: Kopie Platonovy busty od Silaniona

Zdroj: Platón. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 16. 5. 2013 [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Platon>

Po Platonovi zůstalo dvacet sedm dialogů, které jsou bezesporu pravé, ale také třináct dopisů, o jejichž pravosti se dá spekulovat a jsou považovány spíše jako falsifikát. „Žádný z jeho spisů, které mají – až na *Obranu Sókrata a Listy* – formu dialogu, neobsahuje ucelený výklad jeho filozofie; jednotlivé dialogy i *Ústava a Zákony* řeší vždy jen dílčí problémy a představují určitá stadia Platonova myšlenkového vývoje.“¹⁸

Jeho literární činnost by se dala shrnout do tří období.¹⁹ Prvním bylo období sokratovské, druhé bylo období konstruktivní (Spisy období zralosti) a třetí bylo nazýváno jako období kritické (Spisy období stáří).

V sokratovském období byly jeho spisy inspirovány jeho učitelem, převážně jeho kritičností a skepsí vůči jistotám. Zkoumal zde etickou problematiku a používal zde Sokratovy dialektické metody. Ve většině těchto dialogů zůstaly velké otazníky nad jejich řešením. Typické pro tyto spisy je také to, že se v něm ještě nevyskytují ideologické teorie.

I. Spisy sokratovského období:

- O statečnosti (Lachés)

¹⁸ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. Praha: Akademia, 1973. s. 473

¹⁹ V některých zdrojích se uvádí i čtyři.

- O uměřenosti (Chamidés)
- O zbožnosti (Euthyfrón)
- O přátelství (Lysis)
- O výchově k mravnosti (Hippiás Menší)
- O básnictví (Ión)
- O krásnu (Hippiás Větší)
- Obrana Sókrata (Apologiá Sókratús)²⁰
- O poslušnosti zákonů (Kritón)
- O rétorice a mravnosti (Gorgiás)

Druhé období je obdobím konstruktivním. Zde Platon vytvořil nejvýznamnější část své filozofie tedy teorii idejí – filosofický idealismus. V těchto dílech opustil Sokratovu kritičnost a věnoval se pozitivnímu řešení problémů a nalezení konečných jistot. Ovlivnila ho především pythagorovská škola a její názor na nesmrtelnost duše a reinkarnaci. Byla to jednota mezi racionalismem a mystikou.

II. Období konstruktivní:

- O učitelnosti, ctnosti a anamnézi (Menón)
- O vztahu názvů k věcem (Kratylos)
- Proti eristice (Euthydémos)
- Parodie na pohřební řeči (Menexenos)
- O lásce (Symposion)
- O nesmrtelnosti duše (Faidón)
- Ústava (Políteiá)
- O kráse a idejích (Faidros)

Třetím obdobím bylo období nazvané jako kritické. Tyto spisy psal Platon už jako stařec. Vracel se v nich zpět ke svým původním myšlenkám, které modifikoval a

²⁰ Obrana Sokratova – není psána jako dialog a je z velké části smyšlená. Byla psána jako obhajoba Sokratova životního díla – jeho filozofie.

doplňoval. Jeho myšlení bylo zaměřeno empiričtěji. Stěžejním tématem pro něj byly problémy, které souviseli s ideologickou teorií.

Svoboda uvádí: „*Platonovy dialogy patří mezi nejlepší výtvary řecké umělecké prózy. Platon dovedl živě vykreslit scénérii rozmluv, výstižně charakterizovat diskutující osoby, dát střetávání názorů náležitou dramatickosti a vyvolat iluzi skutečného rozhovoru.*“²¹

III. Období kritické

- Problémy teorie idejí (Parmenidés)
- O poznání (Theaitétos)
- O pravém a zdánlivém vědění (Sofistés)
- O dokonalém státníku (Polítikos)
- O poměru slasti a dobra (Filébos)
- Přírodní filozofie (Tímaios)
- Zákony (Nomoi)
- O Atlantidě (Kritiás)²²

Mezi jeho nejznámější dialogy bezesporu patří *Podobenství o jeskyni*²³, kde vysvětluje spojitost mezi světem smyslů a světem idejí. Udává zde rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou.

Ústava a také *Zákony* byla pro Platona ústředními spisy k vysvětlení jeho názoru na výchovu.

Bahník ve svém slovníku uvádí: “*Stát má být spravedlivý a postavit každého na místo podle jeho schopností a ustrojení duše. Lidé „pudoví“ patří do vrstvy dělníků a řemeslníků, lidé „prudké vůle“ patří do řad vojáků, lidé „rozumoví“ se mají stát filozofy a strážci zákonů.*“²⁴

²¹ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. Praha: Akademia, 1973. s. 474

²² Tento dialog nebyl dokončen.

²³ Součást *Platonovy Ústavy*,

²⁴ BAHNÍK, V., et al. *Slovník antické kultury*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. s. 480

Platon tedy rozdělil společenské vrstvy do tří skupin:

- Dělníci a řemeslníci
- Vojáci a strážci
- Filozofové a vládci

Dělníci byly vrstvou nejnižší, a proto se v této vrstvě výchovou nezabývali. Druhou skupinou byli vojáci. Řecko bylo odjakživa válečnou zemí, proto bylo třeba, aby mělo statečné a silné vojsko. Zde se proto výchově věnovala velká pozornost. Vojáci byli vedeni ke gymnastice a muzice. Měli být vzděláni nejen tělesně, ale i duševně. Zde byla na antickou výchovu povolena výjimka, že se mohly vzdělávat i strážci ženského pohlaví.

Třetí skupinou byli filozofové a vládci. Byli to ti nejlepší z nejlepších. Aby byli žáci do této skupiny přijati, museli podstoupit řadu přísných zkoušek. Dvacet až třicet let byl mezník pro to, aby začali studovat astronomii, aritmetiku či muzickou teorii. Nejnadanější žáci ve třiceti letech života studovali pět let dialektiku, poté mohli odcházet do praxe a vykonávat vysoké státnické posty.

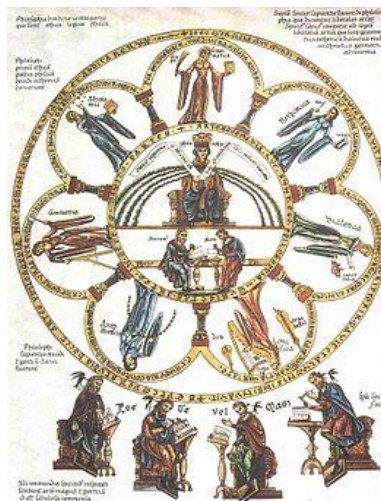
Druhé dílo, kde Platon rozebírá problematiku výchovy, jsou *Zákony*. Můžeme zde nalézt všechny věkové skupiny již od útlého mládí a na rozdíl od předchozí *Ústavy* nedělí lidi na jednotlivé sociální vrstvy.

Dle Bahníka: *“Na péči obce je, aby se děti rodily zdravé, neduživé mají být pohozeny.”*²⁵ Tedy pokud již od narození nebyl jedinec naprosto zdravý, neměl v antice šanci na přežití. Ve věku do tří let by se o dítě měla starat matka. Poté by mělo být svěřeno osobám zastupující stát. V té době bylo charakteristické, že dítě spadalo pod obec. V šesti letech je vychováváno nejen tělesné, ale i duševní výchově.

Dospělý člověk, tedy ten co dosáhl osmnácti let, se věnoval vojenskému výcviku. Ti, co byli obdařeni nadáním, mohli ve dvaceti pokračovat studiem na Akademii, kde se vzdělávali v dialektice a filozofii. Když muž dosáhl věku třiceti pěti let, mohl svého vzdělání využívat v praxi a stát se tak politicky činným.

25 BAHNÍK, V., et al. Slovník antické kultury. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. s. 480

Obrázek 8: Sedmero svobodných umění

Zdroj: Sedm svobodných umění. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 8. 4. 2013 [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Sedmero_svobodn%C3%BDch_um%C4%9Bn%C3%AD

Platonovy odkazy můžeme hledat i v jiných obdobích. Jeho myšlenkami se nechalo inspirovat mnoho slavných filozofů i pedagogů. Nejznámějším jsou například Descart, Malenbranche, Kant nebo Nietzsche.

4.3 Aristoteles

Jedním z nejvýznamnějších učitelů, který se také věnoval vzdělávání dospělých, byl Aristoteles. Narodil se jako syn lékaře, který pečoval o makedonského krále Amynta III. Jeho rodištěm bylo íónská kolonie Stageir na Chalkidice (dříve v Makedonii). Podle vzoru otce se začal zajímat o přírodní vědy.

Jako sedmnáctiletý chlapec byl poslán studovat na Platonovu Akademii do Athén. Zůstal zde dvacet let, nejdříve jako student a poté jako učitel a také vědec. Krátce poté co Platon zemřel, ale Akademii opustil. Přispěla k tomu i skutečnost, že v té době byly Athény ve válečném obležení Makedonie, která byla Aristotelovým rodištěm.

Obrázek 9: Aristoteles

Zdroj: Aristoteles. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 6. 5. 2013 [cit. 2013-05-17]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Aristoteles>

V roce 343 p. n. l. si ho povolal makedonský královský dvůr v Pelly, aby se stal vychovatelem prince Alexandra III. V roce 340 p. n. l. tuto výchovnou činnost opustil a v roce 335 p. n. l. se vrátil zpět do Athén, kde v háji, který byl zasvěcen bohu Apollonovi a Múzám založil vzdělávací instituci Lykeion (Lyceum).

Aristotelovy spisy, kterých se zachovalo pouze čtyřicet sedm, jsou označovány jako velice bohaté a rozsáhlé. Aristoteles asi jako jediný z myslitelů té doby nepovažoval logiku jako vědu, ale všechna jeho díla vycházejí z logického myšlení.

Příkladem toho je jeho dílo s názvem Organon. Toto dílo je sice zastaralé, ale není pochyb o tom, že jde o nejzachovalejší spisy na téma logiky, které se nám z antiky povedlo zachovat. Svou přehledností a přesností formulovaných pojmů bylo naprosto nedostižné. „Platon věřil, že přírodě vládnou obecně platné zákony, a Aristoteles k tomu připojil přesvědčení, že celá tato soustava je lidskému myšlení přístupná a pochopitelná.“²⁶ Proto jako první rozdělil filozofii do tří disciplín. První z nich byla teoretická, která zkoumala podstatu pravdy. Druhou uváděl jako praktickou, která se zabývala správným jednáním a třetí byla tvůrčí, kde se mísilo několik oborů například umění.

Dalším významným dílem, které se skládá ze čtrnácti pojednání a jeho tématem je oblast teoretické filozofie je Metafyzika. Aristoteles zde zkoumá podstatu bytí a jsoucna.

Dle Granta: „Rozeznává hierarchickou strukturu jsoucna, ve které je vždy nižší existence prostřednictvím pohybu oživena existencí vyšší. Na samém vrcholu této struktury této struktury je „první nehybný hybatel“, ztotožnění s Bohem, věčné samo sebe myslící myšlení, prosté jakékoliv hmotné příměsi, jež pohybuje světem prostřednictvím přitažlivosti, ztotožnitelné s láskou.“²⁷

Již Platon se svou idejí o nejvyšším dobru tuto podstatu naznačoval, ale pro Aristotela je Bůh základem všeho. Tato jeho myšlenka ovšem tvořila mnoho otázek, které ani sám autor nebyl schopen zodpovědět, a tak tuto koncepci ke sklonku svého života zatlačil do pozadí.

Pro Aristotela bylo velkou vášní, po vzoru svého otce, zkoumání živé přírody. Rozdělil své biologické bádání do několika skupin. Teleologický princip používal při výkladu organické přírody, kde uplatňoval svou teorii o tvaru a látce. „Příroda si počíná

²⁶ GRANT, Michael. *Klasické Řecko*. 1. brož. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2006, s. 299. ISBN 80-734-1919-X.

²⁷ GRANT, Michael. *Klasické Řecko*. 1. brož. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2006, s. 299. ISBN 80-734-1919-X.

podobně jako řemeslník nebo umělec: nic nedělá bez záměru a každý její pohyb směřuje k realizaci nějakého cíle. U živého organismu je tělo látkou a duše tvarem. Při vzniku živočicha nebo rostliny působí duše jako dynamická síla, jež vyvolává v látce pohyb, a tím postupně uskutečňuje svůj vlastní tvar.“²⁸

I přestože chtěl pojmut celou oblast biologie, převážně se věnoval zoologii a botaniku přenechal svému žáku Theofrastovi.

Aristotelovo dílo, s názvem *Živočichopis*, bylo složeno z deseti knih, kde popsal nejen anatomii, ale i fyziologii a chování všech savců, ryb i ptáků. V tomto oboru Aristoteles přímo exceloval. Byl velice trpělivý a vnímavý a byl schopen i na tu dobu shromáždit poznatky o více jak pěti stech živočišných druzích. Na tomto základě založil knihovnu, která byla vzorem pro vznik mnoha dalších knihoven v antice. Již za časů Darwina bylo vycházeno z Aristotelových poznatků. Mnoho jeho teorií bylo sice od 19. století do současnosti vyvráceno, ale odkaz na jeho díla přetrvává dodnes. Svým bádáním v podstatě předběhl svou dobu.

Člověka považoval za tvora společenského a tím se lišil od zvířat. Jediná společnost vhodná pro soužití, dle Aristotela, byl otrokářský městský stát s desítkami tisíc obyvatel. Otroctví považoval za přirozené. Dále považoval ženy za méněcenné, protože předpokládal, že žena není schopna rozumného uvažování, a proto by se měla podříditi muži.

Pro Aristotela byla velice důležitá i etika. Jeho dílo, *Etika Nikomachova*, které bylo pojmenováno po jeho synovi, je taktéž označováno jako souhrn otcovských ponaučení. Dílo je složeno z deseti knih. Předpokládá se, že je to neslavnější dílo o etice.

Pojednává o vlastnostech charakteru tedy o praktické vědě. Věnuje se zde i otázkám výchovy, která je důležitým prostředkem pro společenský život. Učení o duši a společenské potřeby byly základ pro obsah jeho definice o výchově. „*Všechn svůj*

²⁸ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. Praha: Akademia, 1973. s. 75

postup výchovy zakládá na třech momentech: **přírodě, návyku a rozumu**. Vychovatel se má řídit těmito zřeteli a tudíž nejdříve vzdělávat tělo, nejpозději rozum. “²⁹

Vzdělávání dospělých dle Aristotela bylo zahrnuto mezi 14 – 21 rokem života. Výchova měla být převážně rozumová a v nejvyšších vzdělávacích institucích. S rozumovou výchovou měli být spjaty přísná dieta a těžké cviky. „*Aristoteles nesoúhlasil s názory, že celý věk se má členit na samá období sedmiletá, neboť je podle něho lépe sledovat postup přírody.*“³⁰

Obrázek 10: Titulní strana Etiky Nikomachovy

Zdroj: Etika Nikomachova. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA):

Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 5. 4. 2013 [cit. 2013-05-17]. Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Etika_Nikomachova

Aristoteles svými díly a názory inspiroval velkou část filozofů jak středověku, tak i novověku. Jeho odkazy můžeme najít v dílech například Tomáše Akvinského nebo později Francise Bacona. Byl člověkem, který jako první byl schopen rozdělit filozofii na jednotlivé obory a přiřadil k nim podrobné definice. Jeho základní filozofická teorie byla inspirací pro mnoho a mnoho dalších generací a spousty jeho výrazů či definic

²⁹ VACÍNOVÁ. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 29. ISBN 978-80-86723-74-7.

³⁰ VACÍNOVÁ. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 30. ISBN 978-80-86723-74-7.

používáme dodnes, aniž bychom si toho byli vědomi. Pro svět byl velikým přínosem a jeho odkaz se nese už staletí.

Dle Granta je Aristoteles: „*prvním řeckým vědcem, kterého můžeme studovat systematicky, jelikož jeho spisy se vyznačují přesným členěním a každé jednotlivé pojednání se důsledně rozvíjí od úvodu až po završení, a proto poutá pozornost učenců všech dob.*“³¹

³¹ GRANT, Michael. *Klasické Řecko*. 1. brož. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2006, s. 299. ISBN 80-734-1919-X.

5 STOROVĚKÝ ŘÍM A JEHO CHARAKTERISTIKA

5.1 Etruskové

Etruskové byly národem, který patří k nejtajemnějším na světě. Původ tohoto národa, jeho kultura, jazyk, dějiny, umělecké a stavitelské památky, jsou zastřeny tajemstvím. Vzdělanost tohoto národa, písemnosti a kulturní památky byly zničeny Římany po dobytí Etrurie. Hlavním zdrojem informací o tomto národu se staly jejich pohřebiště a hřbitovy.

Etruská říše byla společenstvím měst, v nichž vládli králové. Města nebyla nikdy spojena do jednotného státu. Hospodářství se skládalo hlavně z řemeslných prací a těžby kovů, kdy uměli velmi dokonale zpracovávat a také využívat vlastností kovů, hlavně železa, mědi, cínu a zlata. Tyto výrobky byly žádané v celém Středomoří a byly předmětem jejich obchodní činnosti. Další důležitou složkou hospodářství bylo zemědělství, kdy Etruskové pracovali s dokonalým nářadím a uměli odvodňovat a rekultivovat půdu. Veškeré přebytky ze zemědělské výroby mohli vyvážet do ostatních států a z těchto příjmů dále bohatnout. Etruskové byli zdatní obchodníci a jejich obchodní činnost se zabývala i zprostředkováním vývozu zboží mezi východem a západem. Etruskové dováželi naopak výrobky tradičního artiklu z východních zemí – látky, šperky, keramiku a luxusní výrobky.

Náboženství Etrusků spočívalo v uctívání řady bohů, které měli lidskou podobu. Zvlášť velký důraz kladli na věštecké umění, zejména zkoumání jater obětovaných zvířat. To pak převzali i Římané a jejich haruspikové.

Architektura Etrusků a jejich obytné stavby se nedochovaly. Zdrojem architektonických informací jsou jejich rozměrné hroby, které napodobovali jejich příbytky. Nejdůležitějším architektonickým prvkem je užívání tzv. nepravé klenby. Při budování města se řídili náboženským pořádkem, který určoval směřování všech důležitých staveb. Tvar měst byl obdélníkový a ulice ležely do pravého úhlu. Inženýři z Etrurie

dosáhli mistrovství v tvorbě vodovodů, odvodňovacích zařízení, artéských studní a stok - Etruskové prokazatelně vybudovali hlavní římskou stoku Cloacu Maximu. Všechna tato umění Římané převzali a v podstatě bez dalších změn i dlouho používali.

Sochařské umění Etrusků spočívalo hlavně ve vytváření plastik z bronzu, kamene a terakoty. Nejslavnější soškou je tzv. Kapitolská vlčice.

Další záhadou je etruské písmo, které se čte zprava doleva. Písmena jsou převzatá z řečtiny, částečně vycházela z řecké abecedy, ale druhá část jazyka je naprosto tajemná a pravděpodobně vůbec není indoevropského původu, ale je převzatá odněkud z východu.

Po přesídlení části Keltů do severní Itálie se Etruskové dostali do dvojího sevření. Keltské kmeny se začaly usazovat v severní Itálii kolem r. 400 př.n.l. Keltové dobyli některá etruská města a vyhnali jejich obyvatele. Pod tlakem některých keltských kmenů se s nimi Etruskové spojili proti Římu, utrpěli však r. 283 př.n.l. rozhodující porážku a museli uzavřít s Římem mír. Etruská města se postupně dostávala do područí Říma a jejich obyvatelé postupně ztráceli svoji identitu a stávali se římskými občany.

5.2 Období královské

Podle pověstí založil Řím Romulus, první ze sedmi králů, v 753 př. n. l. na řece Tibeře. Legenda dále vypráví o dvojčatech Romulovi a Removi, kteří byli zrozeni za zvláštních okolností a po svém narození byli vysazeni na břehu řeky. Zachránila je vlčice, která je vychovala. Romulus se potom usadil na Palatinu, jednom ze sedmi římských pahorků, kde založil a opevnil město.

Město Řím vzniklo po spojení rodů Latinů a Sabinů ve společném sídlišti. Římané osídlili čtyři z pahorků. Jejich kulturu zpočátku silně ovlivňovali Etruskové. Název města Řím a jeho legendárního zakladatele Romula pochází od jména vznešeného etruského rodu Ruma (Roma).

V období 8. – 6. století př. n. l. se způsob života v osadě Řím a jejím okolí vyvíjel ve změnách způsobu vlády, samotného města, složení obyvatel a vývoje práv římských občanů. Tyto změny jsou připisovány králům, kteří v této době vládli.

První pevný řád dala městu vláda Romula, který podle vyprávění začlenil obyvatele podle původu do dvou skupin. První skupinou byli Patriciové, obyvatelé, kteří vynikali rodem a statečností a měli děti. Dále patricie rozdělil na tři kmeny – tribue skládající se vždy z deseti rodů. Tito tvořili „římský národ (populus Romanus) a měli právo se scházet na shromážděních, kde byly projednávány nejdůležitější státní záležitosti. Druhou skupinou byli Plebejci a do nich patřilo ostatní chudé obyvatelstvo.

Dále prý Romulus jmenoval sbor poradců – stočlennou „radu starších“ a tito byli označováni jako „senát“. Zároveň rozdělil půdu mezi Římany a část půdy ponechal jako veřejnou a společnou. Zavedl povinnost pro muže sloužit ve vojsku a město nechal opevnit hradbami. Tato opatření Romulova nejsou historicky doložena, ale k těmto změnám ve vývoji určitě došlo. V těchto reformách pokračovali i dalších šest králů, kteří vládli v dobách nejstarších římských dějin.

Šestý král Servius Tullius provedl další změny, které měly posílit moc Říma, jeho vlády a silné armády. Tato reforma spočívala v rozdělení obyvatel podle majetku a toto určovalo i hlasování ve sněmu a povinnosti ve vojsku. Dle jednotlivých majetkových tříd byla povinnost postavit oddíly vojska – centurie. Pro příklad můžeme uvést, že 1. třída (nejbohatší vrstva) musela postavit 80 centurií pěchoty (jednotka o počtu 100 mužů) a 18 centurií jízdy.

Tato významná reforma zajistila římskému národu úspěchy v obraně i útokům v následujících desetiletích a staletích.

5.3 Období republikánské

V roce 510 př. n. l. nastal konec římské doby královské, a to vyhnáním posledního krále – *Tarquinius Superbus* – a nastalo období římské republiky.

Latiu se začíná rozvíjet společenské zřízení označené jako republikánské. Značně se proměnil způsob života lidí, dále se upravovala pravidla, která umožnila některým z obyvatel podílet se vládě a správě věcí veřejných. Změny nastaly i ve vztazích Říma k ostatním sousedícím státům a dalším obyvatelům Středomoří.

V tomto období republiky se v římských městech odehrávaly vnitřní spory. Poslední významná reforma *Servia Tullia* sice přiznala plebejcům určitá občanská práva, ale veškerá moc a všechny úřady však měli v rukou patriciové. Plebejové se snažili využívat doby válečných stavů ke zlepšení svého postavení a tlakem a různými formami – odchodem z Říma v roce 494 př. n. l. na pahorek – *Svatou horu*, zde chtěli založit své vlastní město. Tímto odporem dosáhli změn provedených v jejich prospěch, kdy byli zbavení dluhů a mohli volit své zástupce do senátu – tribuny lidu.

V dalších obdobích následovali protesty plebejů a vždy dosáhli v průběhu období rozšíření svých občanských práv.

Dalším důležitou oblastí římských občanů bylo náboženství, které bylo polyteistické a bylo přístupné přijímání dalších bohů. Tento proces však podléhal schválení senátů. Další důležitou postavou v náboženství byli pontifikové, kteří dozírali nad prováděním všech obřadů k uctění bohů.

Hlavním odvětvím římského hospodářství bylo zemědělství, zároveň bylo považováno za důstojné zaměstnání Římana. Podoba této zemědělské činnosti spočívala v drobném hospodářství rolníků a to byla práce na polích, chov hovězího dobytka, koně, ovce, vepři, drobná drůbež, včely a rybolov. Zároveň vyráběli výrobky denní potřeby – látky, nářadí a jiné. Tuto činnost provozovali na půdě přidělené státem. Druhá podoba této zemědělské činnosti se provozovala na středních statcích (*villy*) a velkostatkách (*latifundie*), práci řídili správci a pracovali zde otroci. Otroci pracující na venkově na

statkách s ohledem na velmi těžkou, namáhavou a jednotvárnou práci neměli žádnou naději na zlepšení jejich života a proto často docházelo k útěkům nebo k povstáním.

Další odvětví hospodářství byla řemesla např. zlatníci, tesaři, kováři, ševci, hrnčíři a zároveň mezi řemeslníky patřili i lékaři a učitelé. Obchodní činnost byla zpočátku výměnný, platidlem byl dobytek. Posléze byly platidlem kousek mědi, od 3. Století př. n. l. již mince z mědi, stříbra a zlata. Rozvoj obchodní činnosti Římanů se rozšířil na celé Středomoří. I v těchto oblastech pracovali otroci v dílnách, starali se domy zámožných občanů jako sluhové a služky. Zároveň byli učitelé dětí, hudebníci, opisovači knih a obstarávali nákupy.

Vzdělání otroci se starali o vedení účtů, organizovali práce v domě a dohlíželi na služebnictvo.

Zvláštní skupinu otroků představovali gladiátoři, kteří byli cvičeni v gladiátorských školách k boji na život a na smrt. Museli být fyzicky zdatní a sloužili pro pobavení publika v arénách.

Povinností římských občanů bylo účastnit se veřejného života, podílet se na správě státu a vládě. Existovaly tři základní složky, které se na správě státu a vládě podílely

- Shromáždění lidu – sněmy (comitia)
- Senát (senatus)
- Úředníci (magistratus)

Shromáždění lidu probíhalo na různých úrovních

- Podle místa okresu (tribui) – zde se projednávaly méně významné záležitosti
- Podle setnin (centuri) – konaly se na Martově poli a původně řešila pouze vojenské záležitosti a později již obecné úkoly – vydávání zákonů, volbu nejvyšších úředníků, projednávání odvolání občanů proti nejvyšším trestům
- Shromáždění plebejů na Foru – projednávala záležitosti blebejů a volila tribuny. Později měla i soudní pravomoc a nakonec vydávali zákony pro celý stát.

Senát a jeho poslání se v průběhu období římské republiky měnilo. Zpočátku byl poradní sbor nejvyšších úředníků a později ke konci republiky to byla jediná stálá instituce ve státě a členové senátu byli nejvlivnější a nejbohatší občané. Senátoři byli jmenováni zvláštními úředníky – cenzoři – a jmenování do této funkce byla největší pocta a čest pro římského občana.

„Hlavní činností senátu byl dozor nad hospodářstvím, zahraniční politika, rozhodování o válce a míru, kontrola správy provincií, nejvyšší ochrana náboženství, právo vyhlásit mimořádná opatření v době nebezpečí a vyslovení souhlasu s usnesením lidových shromáždění. Senát nemohl vydávat zákony, jmenovat úředníky, rozhodovat soudní pře a byl omezen právem veta tribunů.“³²

„Hlavní činností úředníků „Magistrátů“ bylo velení armádě, odvody do vojska, jmenování velitelů, vypovídání války a uzavírání míru, svolávání lidových shromáždění a senátu, soudnictví, spory mezi občany, vydávání ediktů a později dozor nad činností soudců (prétor), souzení vražd a dalších těžkých zločinů, později správu státní pokladny, dohled nad bezpečností, mravností a čistotou ve městě, stavem veřejných budov, silnic, vodovodů, dohled na trhy a cenami, mírami; právo pořádat hry a jiné další činnosti.“³³

Každý římský občan požíval všech práv a plné ochrany státu na jakémkoli území. Bylo snahou občanů ostatních dobytých území získat římské občanství, toto bylo udělováno jako největší odměna. Občanská práva nebyla přiznána cizincům a ženám a zcela bez jakýchkoli práv byli otroci.³⁴

Občané římské (muži od 17 let) měli práva osobní a ta spočívala v tom, že mohli pobývat v Římě, uzavírat sňatek s Římkami, mohli vlastnit majetek, odvolávat se k soudu aj.,

³² KUNSTOVÁ, Eliška, Helena MANDELOVÁ a Ilona PAŘÍZKOVÁ. *Dějiny pravěku a starověku: dějepis pro 6. ročník základní školy a primu osmiletého gymnázia*. Vyd. 1. Ilustrace Jan Tichý. Liberec : Dialog, 2001, S 129. ISBN 80-86218-57-0

³³ KUNSTOVÁ, Eliška, Helena MANDELOVÁ a Ilona PAŘÍZKOVÁ. *Dějiny pravěku a starověku: dějepis pro 6. ročník základní školy a primu osmiletého gymnázia*. Vyd. 1. Ilustrace Jan Tichý. Liberec : Dialog, 2001, 179 s. ISBN 80-86218-57-0

³⁴ RES PUBLICA - Věc veřejná

dále měli práva politická – účast na lidových shromážděních, podíl na tvorbě zákonů, volit úředníky a být do úřadů voleni (bylo omezeno výší majetku).

Římané se svým postojem vždy podřizovali společenským zájmům ve veřejných věcech. Toto se projevovalo i v rodinných vztazích a také v představách jaké vlastnosti by měli Římané mít. Rodiče vedli své děti s přísností k sebeovládání, odhodlanosti a skromnosti. Otec měl v rodině neomezenou moc a život rodiny byl poměrně uzavřený, později v 1. a 2. století př. n. l. se přísné zvyklosti uvolňovaly.

Otec rodiny byl v rodině jedinou autoritou po období prvních staletí republiky. Rozhodoval o přijetí dítěte a novorozenci, kteří nebyli přijati, byli pohozeni. Měl pravomoc prodat starší děti do otroctví, mohl zapudit manželku a znovu se oženit.

Ženy neměly právo účastnit se veřejného života a jejich život patřil pouze rodině, kde se staraly o domácnost a vychovávaly děti. Výjimku tvořily zámožné Římanky na konci republiky, které žily výstředním až pobuřujícím způsobem.

5.4 Období císařské

V posledním století období římské republiky výrazně dochází k růstu nespokojenosti občanů, k rozporům a k rozpoutání občanských válek. Zároveň dochází k povstáním a útěkům otroků např. Spartakovo povstání, které vypuklo v gladiátorské škole nedaleko Neapole.

Významným vládcem za první dynastie Iuliovců (Augustis, Tiberius, Caligula, Claudius a Nero) byl Octavianus Augustus, který chtěl zachovat republikánské zřízení, ale pouze naoko a většinu moci měl panovník tedy Augustus. Byly oceňovány jeho vynikající vlastnosti v oblasti diplomacie a nebyl považován za schopného vojevůdce. Prosazoval

cestu, kdy k zajištění míru je třeba mít zdatné, ukázněné, početné vojsko a převahu silné armády – Pax Romana – římský mír.

Za období jeho vlády armáda dobývala nové provincie, ale musela také potlačovat nepokoje a silný odpor podmaněných obyvatel. Veškeré jeho doživotní hodnosti – konzula, tribuna lidu, nejvyššího kněze – přešly na jeho zástupce.

Další nástupci Augusta řídili stát jako samovládci, senát nepodporoval vůli císařů a lidová shromáždění se již nescházela. Zásady republikánského zřízení a vliv volených úřadů stále slábly, až byl v roce 27 př. n. l. principát nahrazen neomezenou vládou jediného císaře.

O rozvoj státu se nejvíce zasloužil císař Claudius, svými zločiny prosluli Caligula a Nero. Další dynastie vládců vládli střídavě s úspěchy a neúspěchy a říše musela opustit některá dobytá území – velké úsilí museli věnovat bojům s útočícími Germány, jejich nápor od konce 2. století velmi sílil. Zároveň museli potlačovat povstání na území říše – židovská vzpoura v letech 66 -73 n. l. Tento stav se označuje v období 3. století jako krize říše.

Za vrcholné období římského impéria jsou považována první dvě století n. l., bylo to období dramatické, plné válek, ale také rozvoje jak samotného Říma, tak všech provincií. Rozvoj nastal ve stavebnictví, v umění a obchodu. Po této době však nastalo období slabosti státu, nepevných vlád a také násilného odstraňování vládnoucích císařů a označuje se jako krize impéria.

I v této době se na celém území šířila římská kultura a docházelo k romanizaci říše, měnilo se i náboženství a Řím přijímal další orientální kultury a mezi obyvatelstvem se začalo šířit a získávat stále více stoupenců křesťanství.

Vývoj státu Římské říše a život obyvatel byl v období dominátu provázen stálými obtížemi. Státní pokladnu vysilovalo udržování početné armády, náklady na udržování císařského dvora. Další významné výdaje byly na opravy a budování opevnění říše a tímto vzrůstalo daňové zatížení prostých obyvatel říše.

Dále měl dopad na římskou veleříši útok asijských Hunů, kteří měli pověst krutých válečníků a obávala se jich celá Evropa. Neustále sílili útoky barbarů a přes všechna opatření a reformy armády nebyla Římská říše schopna čelit nepřetržitému náporu. Tyto útoky spolu s vnitřními problémy Říma vedly k trvalému oslabení a před zánikem neuchránilo impérium ani rozdělení říše na západní a východní v roce.

Romulus Augustulus byl v roce 476 n. l. jako poslední císař Západořímské říše sesazen z trůnu germánským náčelníkem. Na západě se v následujících desetiletích utvářeli říše barbarů.

Z východní část římské říše, která měla lepší podmínky k přežití, se následně stala na počátku 6. století Byzantská říše a tímto nastal zánik římského impéria.

6 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH VE STAROVĚKÉM ŘÍMĚ

Řecká výchova, jak jsme se již z předchozích kapitol dozvěděly, stála na estetických prvcích. Na druhou stranu výchova Římská byla zaměřena na užitkové cíle. Pro Řecko byla typická filozofie a umění a Řím upřednostňovat praktické disciplíny, kterým byly právo a rétorika. Architektura obou zemí se také značně lišila. Pokud šlo o Řecko, zanechalo za sebou mnoho architektonických skvostů po umělecké stránce. Kdežto Řím měl na věc jiný názor. Římané měli talent na tvorbu dokonale propracovaných technických staveb, kterými byly například silnice, mosty a vodovody. Cipro vystihl povahy obou národů takto: „*Řekové, ačkoli byli také zdatnými bojovníky, filozofovali o tom, jak zlepšit společnost; Římané šířili svůj „římský mír“ nesčetnými válkami. Zdatný vojevůdce platil u nich více než učený filozof.*“³⁵

Vacínová ve své publikaci popisuje Římany takto: „*Římané neměli svěží fantazii a přirozenou smyslovost starověkých Řeků. Chyběly jim vlastnosti, které předurčují zejména cit pro krásu. Byli rolníky a pastevci, později vynikli jako vojáci, dobyvatelé, kolonizátoři, právníci, státníci, úředníci a organizátoři.*“³⁶

Byli to prostě a jednoduše praktičtí lidé. Přemýšleli pouze nad tím, co bylo potřeba pro obyčejný život, a na umění si nezakládali. Důraz vkládaly pouze do užitečnosti, ušlechtilé vědění nepotřebovali. Prvkem této doby je patriotismus a za hlavní cnost se považuje *virtus*³⁷.

Počáteční výchova ve starověkém Římě byla založena pouze na vojenském tělocviku. Řecká estetika byla cílem římských posměšků. Pohrdaly jí a říkali o ní, že je zženštlá. K tělesnému cvičení byla také připojena znalost práv, byl podporován *virtus* a řečnické

³⁵ CIPRO, Miroslav. *Encyklopedie prameny výchovy: Galerie světových pedagogů : První svazek od: od starověku k osvícenství*. Praha : M. Cipro, 2002. s. 99. ISBN 80-238-7452-7.

³⁶ VACÍNOVÁ. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 42. ISBN 978-80-86723-74-7.

³⁷ *Virtus* – slovo pochází z latiny a označuje mužnost, statečnost či cnost, jedna z hlavních hodnot římské etiky

umění. Charakteristickými znaky pro Římskou výchovu jsou vojenská disciplína, přísnost, pořádek a vážnost.

Ve 3. století př. n. l. ovšem nastal zvrát. Do římské výchovy pronikl, v podstatě beze změny helénistický systém řecké výchovy. Spolu s řeckou kulturou přijali Římané i filozofii a rétoriku.

Za prvním vyšším vzděláním pro dospělé dojížděli Římané do Athén, na Rhodos, do Malé Asie nebo do Alexandrie. Poté začaly vznikat první vyšší *odborné školy*, převážně *lékařské, právnické a filozofické*, na kterých vyučují řečníci a profesori za velmi vysoké odměny.

Císař *Vespanianus* zřídil v Římě první rétorskou školu, která byla placena z císařské pokladny. Na této škole přednášel slavný řečník *Marcus Fabius Quintilianus* a řídil zde i katedru rétoriky.

Pro Římské vzdělání dospělých měl také velký význam císař *Hadrianus*. Zajímal se o kulturu, cestování i o přírodní krásy. Zájem měl i o to, aby se zajistily přesné hranice státu a nešlo mu jen o dobývání dalších provincií. Navštívil všechny Římské provincie a byly pro něj důležité i potřeby lidí, kteří v těchto provinciích žili. Jeho průkopnické myšlenky se projeví i v propracovanosti úřednické správy říše. Dbal na to, aby státní aparát udržovali pouze vyškolení právníci. Jeho zásluhou bylo i to, že daně se platily přímo státu, a tak zbavil občany vydřiduchů a zlodějů, kteří se chtěli na prostých občanech přizivit. *Hadrianus* velice obdivoval řeckou vzdělanost.

V 2. století př. n. l., proto za jeho vlády, vzniklá v Římě první vysoká škola *Athenaeum*. Jeho název se odvodil buďto od Athén, nebo od bohyně války Athény. *Athenaeum* nazýváno *vysokou školou svobodných umění*. Obsahem výuky byly přednášky z rétoriky, filozofie, literatury a práva. Látka se přednášela jak v řečtině, tak i v latině. Tato škola byla vydržována ze státní pokladny. O tom, kde se *Athenaeum* nacházelo, se bohužel nedochovaly žádné historické záznamy.

Pro lepší přehled o římském vzdělání si projdeme všemi obdobími.

Římská výchova bývá dělena do tří období:

- Výchova starořímská.
- Výchova v období republikánském.
- Výchova za dob císařství.

Výchova starořímská

Výchovou starořímskou můžeme charakterizovat právě typickou střízlivostí a praktičností. Cílem výchovy bylo vychovat zdatného politika, vojáka nebo úředníka. Tato výchova pro život podceňovala teoretické znalosti i filozofické smýšlení.

Děti, jak chlapci, tak i dívky byly ponechány rodinné výchově. Stát do výchovy nijak nezasahoval. Rodiče učili děti nejen praktickým věcem, jako byl zápas, ovládání zbraně a jízda na koni, ale i čtení, psaní a počítání. Učily se i zpěvu náboženských písní a k memorování byly používány *Zákony dvanácti desek*. Praktickým dovednostem učil děti otec a matka se postarala o elementární výchovu.

Co se týče obsahu této výchovy, byla velice chudá. Oproti její chudosti byla, ale velice přísná. Římané pohrdali hudbou a tancem a říkali, že tyto činnosti jsou pro ně nedůstojné. Gymnastika se nevykonávala v tělocvičných institucích. Římané podporovaly tvrdý a drsný život, proto se zocelovaly v přírodě. Byla to příprava těla na válku. Praktičnost výuky také doplňovala návštěva soudů a sněmů.

Postavení dívek v Římě daleko bylo svobodnější, než v řeckém systému. Vzdělávaly se stejně jako chlapci a později docházely i s chlapci do škol.

Výchova v období republikánském

Na konci 6. století př. n. l. se v Římě zavedlo republikánské zřízení. V této době vzniká první zákoník, který se týká občanského i trestního práva pod názvem *Zákon dvanácti desek*.

Řím byl, jak již bylo řečeno vojenskou velmocí a často se dostával do konfliktů s okolními státy. „*Tajemství relativně rychlého římského rozmachu spočívalo v uzavírání spojenectví s kdysi mocnými, avšak nakonec poraženými nepřáteli, kteří se následně stali loajálními římskými spojenci.*“³⁸

Vznik latinských kolonií zajistil kontrolu nad dobytým územím. Domácí a později i státní výchova podporovala územní rozmach, kterému tím byly položeny základy.

V tomto období se do výchovy převzal řecký vzor. Její kultura, umění i literatura. Řecká kultura s sebou přinesla i třístupňový systém výchovy.

Prvním stupněm byly školy elementární. Tuto školu navštěvovali děti obou pohlaví od sedmi do dvanácti let. Pro dívky tímto stupněm škola skončila. Učení bylo velice triviální a výuka se mohla konat prakticky kdekoliv. Rozmáhala se zde elementární výchova, ke které patřilo čtení, psaní a počítání. K této výchově měly děti, jak bychom řekli dnes, malý „bonus“ v podobě římských zákonů. Neměly učebnice a psaly na voskované tabulce rydlem. Na denním pořádku byly také tělesné tresty. Cílem výchovy bylo to, aby děti byly schopné si zachovat vlastní důstojnost, byly poslušné, statečné, skromné a čestné.

Druhým stupněm školství byly střední gramatické školy. Navštěvovali je chlapci bohatých plebejců od dvanácti do šestnácti let. Náplní výuky bylo hlavně učení se řeckému a latinskému jazyku. Základem pro tuto výuku byla gramatika. Přednášenými díly byly díla řeckých klasiků, a to hlavně Homéra. Latinská díla pocházela z per Vergilia a Ovidia.

³⁸ VACÍNOVÁ. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 44. ISBN 978-80-86723-74-7.

Třetím stupněm škol byly školy rétorské. Tyto školy připravovaly na budoucí posty vysokých úředníků, právníků a vojenských důstojníků. Tyto školy by se daly označit jako základ univerzit, tedy institucí kde se mohli vzdělávat dospělí lidé.

Obsah učiva navazoval na předchozí vzdělávací stupeň. Vyučovalo se zde rétorice, hudbě, matematice, filozofii a astronomii. Měli také možnost se seznámit s morálkou a právem občanským. Dobrý řečník musí dobře znát literaturu, aby se na ni ve svých projevech mohl odkazovat a citovat ji. Teorie byla prokládána praxí, a proto se vypravovaly cesty například do Athén.

„Konec římské republiky přináší definitivní vítězství řecké kultury. Dochází ke zjemnění mravů a prohloubení vzdělání. Na druhé straně nese rovněž zvýšené potřeby, rozmařilost života a laxní morálku.“³⁹

Pedagogickými osobnostmi této doby jsou *Cato Starší*, *Marcus Terentius Varro* a *Marcus Tullius Cicero*. V následující kapitole se o nich dozvíme více.

Výchova za dob císařství

Tato doba se na římské výchově podepsala tím, že naprosto splynula s řeckou kulturou a stala se tak kosmopolitní. Vliv mělo i křesťanství, které se začalo pozvolna rozvíjet.

Stát chtěl, aby se o jeho záležitosti starali převážně kvalifikovaní úředníci, kteří byli naprosto oddáni císařství. Školy byly proto budovány pod státní kontrolou a soukromé instituce nepřipadaly v úvahu. Založené bylo i jakési první římské ministerstvo školství.

Učitel, rovnal se státnímu úředníkovi a plnil úkoly, jež mu zadal stát. V době císařství se učitelské profesi skládala úcta a učitelé měli také různá privilegia. Hlavními privilegii byly státní plat, osvobození od daní a od vojenské služby. Dalšími věcmi, které byly k prospěchu učitelské profese, byly důchod placený ze státní pokladny pro učitele ve

³⁹ VACÍNOVÁ. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 49. ISBN 978-80-86723-74-7.

výslužbě, stanovení platové stupnice pro různé stupně školství, osobní nedotknutelnost, první podmínky, pro vykonávání učitelské profese a první školní řád.

Elementární výchova zůstává stejná, vyučuje se zde čtení psaní a počtům. Programatické školy nastává změna a tou je rozdělení do dvou skupin. Dělí se na školy latinské a na školy řecké. Pro třetí stupeň, tedy pro školy rétorské se kromě rétoriky vyučují i další předměty. Byly jimi filozofie, literatura a další vědní obory. I nadále tyto školy zůstávají jako nejvyšší literární vzdělání. Mimo Řím, vznikají i v jeho provinciích. Další změnou bylo oslabení vojenského výcviku.

Jak už bylo zmíněno první, vzdělávacími institucemi vysokoškolského typu byly odborné školy se zaměřením na právo, architekturu nebo lékařství. Středověké univerzity vychází právě z nich a díky těmto oborům vznikají i první fakulty, tedy právnická, fakulta architektury nebo lékařská.

Doba císařská nám přináší i mnoho osobností, které jsou důležité pro pedagogiku. Nejdůležitějšími jsou *Seneca Mladší* a *Marcus Fabius Quintilianus*. A o těchto dvou osobnostech se také dozvíme více v následující kapitole.

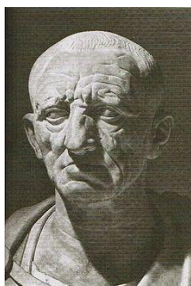
7 NEJVÝZNAMĚJŠÍ ŘÍMŠTÍ PEDAGOGOVÉ

I v Římě se zrodilo mnoho pedagogů, kteří přispěli svými myšlenkami a hlavně díly pro vzdělávání nejen dětí, ale i dospělých. Mezi nejvýznamnější z nich patří z doby republikánské *Marcus Porcius Cato*, *Marcus Terentius Varo* a *Marcus Tullius Cicero* v době císařské pak *Lucius Annaeus Seneca Mladší* a *Marcus Fabius Quintilianus*.

7.1 Marcus Porcium Cato (Cato Starší)

Byl římským politikem a spisovatelem. Narodil se v roce 234 p. n. l. v Tusculu. Jeho rodina byla prostého původu.

Obrázek 11: Cato Starší

Zdroj: Cato Starší. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 7. 4. 2013 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Cato_star%C5%A1%C3%AD

Jeho názory byly velice konzervativní a navíc byl zastáncem udržení přísných římských mravů. Proto striktně odmítal helénizaci římské kultury.

V jeho politické činnosti můžeme nalézt mnoho rozporů. Svoboda uvádí: „*Spjal svým postavením a zájmy s hospodářským a politickým rozmachem římského státu, bojoval velmi ostře proti důsledku tohoto rozmachu, především v oblasti mravní a kulturní. Svým odporem proti všemu řeckému, jistě přehnaným, zasloužil se o dočasný zákaz*

působení řeckých filozofů v Římě. Čelil však zároveň otrockému napodobování řeckých vzorů.“⁴⁰

Příkladem jeho tvorby je jediné dochované dílo s názvem *De agricultura* (O rolnictví). Byl to přehled rad pro vedení hospodářství s co nejvyšším výsledkem zisku. Toto dílo bylo psáno velice strohým jazykem.

Catonova představa o vzdělání byla založena na římských tradicích, ale přesto pojata moderně. Pro zajímavost můžeme uvést, že používal i řeckých pramenů⁴¹. Cato sepsal mnoho příruček, které se týkaly různých oborů. Na základě těchto spisů dal Varro základ *sedmeru svobodných umění*.

7.2 Marcus Terentius Varro

Tento římský spisovatel, vědec a filozof se narodil do aristokratické rodiny v roce 116 p. n. l. Jeho rodištěm bylo město Reate, které se nacházelo severovýchodně od Říma.

Varro byl blízkým přítelem Pompeia a po jeho boku se zúčastnil občanské války. Ve Španělsku byl zajat Caesarem. Ten ho po krátké době propustil a pověřil ho správou veřejných knihoven.

Za svého života sepsal nejedno dílo. Měl velký spisovatelský potenciál a byl označován jako nejpłodnější spisovatel té doby. Psal o zemědělství, kde popisoval polní hospodářství, včelařství, chov dobytka i drůbeže. Zde vycházel z vlastních zkušeností a dílo mělo budit zájem o zemědělství. Dalším tématem byla filozofie a poezie, kde probíral například názory filozofických škol, mravní úpadky nebo neřesti. Sepsal též životopisy slavných, kde proti sobě stavěl Řeky a Římany, nazvané jako *Imagines*.

⁴⁰ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. Praha: Akademia, 1973. s. 113

⁴¹ Přestože Řeky odsuzovat.

Nacházelo se zde celkem sedm set životopisů. Chtěl zde poukázat na to, že Římané se mohou Řekům lehce vyrovnat. Pod jeho rukama vznikly i díla právníká.

Samostatnou kapitolou, která se týká vzdělání, jsou knihy, které měly encyklopedický ráz. Varro je nazval *Disciplinae* (Vědy). Byla to sbírka devíti knih a každá se věnovala jednomu tématu. Byly jimi dialektika, rétorika, architektura, lékařství, geometrie, gramatika, aritmetika, astronomie a hudba. Toto dalo základ pro vznik *sedmera svobodných umění*. Tedy jeho odkaz byl používán v době středověku i novověku v Evropě jako základ vzdělanosti.

Bahník ve svém slovníku uvádí: „*Varronova neúmorná píle shromáždila a zachránila před zapomenutím množství znalostí, ty z jeho děl čerpali pozdější odborní autoři a jejich prostřednictvím se dostaly až k nám, i když z původních Varrových děl zbylo málo.*“⁴²

7.3 Marcus Tullius Cicero

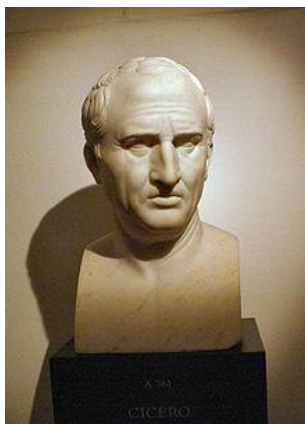
Byl významným římským spisovatelem, politikem a hlavně řečníkem a filozofem. Narodil se v Itálii. Jeho matka se jmenovala Helvie a o otci víme jen to, že pocházel z urozeného rodu. Jeho předkem měl být údajně Tullius Attio, který dle zdrojů vládl jako král Volskům.

Již od raného dětství se u něj objevovalo nadání pro různá odvětví. Nejprve se věnoval básnickému umění. Již jako malý chlapec napsal svou první báseň *Pontius Glaucus*. Na svou dobu byl považován za nejlepšího římského básníka i řečníka.

Jako mladík se stal žákem akademického filozofa Filóna, který byl Římany obdivován. V roce 79 p. n. l. se Cicero vydal na dvouletou cestu za vzděláním do Řecka. Tam studoval akademickou školu a hlavním oborem pro něj byla filozofie.

⁴² BAHNÍK, V., et al. Slovník antické kultury. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. s. 646

Obrázek 12: Marcus Tullius Cicero

Zdroj: Marcus Tullius Cicero. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 10. 5. 2013 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Marcus_Tullius_Cicero

Jeho politická kariéra započala na postu kvestora⁴³ v západní Sicílii. Poté byl povýšen a jako praetor⁴⁴ se postaral o to, aby vedení války proti Mithadorovi VI. bylo svěřeno do rukou Pompeovi.

Na vrchol kariéry si sáhl v roce 63 p. n. l., kdy zastával post konzula, kdy se mu povedlo odvrátit Catilinovo spiknutí. V roce 58 p. n. l. byl odsouzen k vyhnanství, a když byl po dvou letech povolán zpátky, nemohl již vykonávat politické funkce. V té době se Cicero začal věnovat psaní filozofických děl. Po smrti Caesara byl na útěku z Říma zavražděn.

Jeho spisovatelskou kariéru lze rozdělit do několika období. Nejmladším obdobím je psaní poezie. Za své básně byl kritizován a moc děl se z tohoto období nezachovalo. Druhým obdobím bylo období jeho politické kariéry. Zde se zachovalo několik spisů a jednalo se o sepsané obhajoby z majetkových přestupků, oprávněnosti k římskému občanství, vražd nebo velezrad. Třetí období je období réterské. Zde se nachází spisy týkající se Ciceronovy řečnické kariéry. Podstatné dílo z této doby je *Orator ad Marcum Brutum*. Bahník ve svém slovníku uvádí: „V ideálním řečníku musí být

⁴³ Kvestor – státní zaměstnanec v antickém Římě, staral se o státní pokladnu

⁴⁴ Praetor – ve starém Římě to byl nejvýše postavený hodnostář

*s přirozeným nadáním a zvládnutím řečnické techniky spojena bohatá kultura občanská, mravní, literární i filozofická. Brutus je přehled římských řečníků – jsou to vlastně první antické literární dějiny.*⁴⁵

Čtvrtým obdobím je vznik jeho filozofických děl. Kdy měl zákaz jakkoliv se angažovat v politice. Filozofoval zde nad etikou, životem nebo státním zřízením a právem. Páté období není o dílech, ale zde se nachází dopisy mezi Ciceronem a významnými osobnostmi. Jedná se například o Bruta⁴⁶, Attica nebo samotného Caesara. Tyto dopisy byly cenné prameny pro poznání Ciceronova života.

Jeho odkazem ve vzdělávání dospělých byly převážně jeho spisy o etice. „*Jeho výchovným ideálem bylo všestranné vzdělání a vedení občanské ctnosti a mravní dokonalosti, jejímž vrcholem je humanismus – lidskost.*“⁴⁷

Podstatné pro něj bylo, to aby při studiu byly vytvářeny podmínky dle individuálních možností jedince. Byl výrazným kritikem způsobu řecké výchovy, kde odsuzoval přírodní vědy i gymnastiku.

7.4 Lucius Annaeus Seneca Mladší

Tento římský filozof se narodil r. 4 p. n. l. Původním rodištěm Seneky bylo Španělsko, ale brzy se dostal do Říma, kde se také vzdělával. Jeho otec Seneca Starší, byl na rozdíl od svého syna, rétorem.

Již jako mladík měl talent pro poezii a řečnictví ovšem nemalou pozornost věnoval i filozofii. Za krátký čas si získal významné postavení i bohatství ve funkci kvestora. Lid

45 BAHNÍK, V., et al. Slovník antické kultury. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. s. 121

46 Brutus – jeden z vrahů Caesara, pomohl plánovat Caesarovo svržení.

47 VACÍNOVÁ, Tereza. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. 1. vydání. Praha : Univerzita J. A. Komenského, 2009. s 48. ISBN 978-80-86723-74-7.

ho obdivoval, ale pro císařský rod byl trnem v oku. Jeho osudem zamávaly intriky, co byly proti němu spřádány. Císař Claudius ho nařknul z nedovolených styků s Messalinou a díky tomu byl poslán na devět let do vyhnanství, které trávil na Korsice. Pobyt na Korsice byl pro Seneku inspirací pro jeho literární tvorbu. Zpět se vrátil až na popud Claudiovy neteře Agripiiny⁴⁸. Ta ho poté vybrala jako vychovatele pro svého syna Nerona. Po nástupu sedmnáctiletého Nera na trůn Seneca spolu s prefektem řídili celou říši. Mladý císař se ovšem vymaňoval z jejich vlivu a narůstala v něm chuť po moci. Po Pissonově spiknutí byl Seneca mezi obžalovaným a proto musel spáchat sebevraždu.

Obrázek 13: Seneca Mladší

Zdroj: Seneca the Younger. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA):

Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 9 May 2013 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z:

http://en.wikipedia.org/wiki/Seneca_the_Younger

Seneka byl zakladatelem stoické filozofie v Římě. Jeho výchovnými metodami bylo používání jednoduchých a jasných vět, které se snadno vryly do paměti. Jeho nesmrtelné myšlenky jsou používány pro svou praktičnost dodnes.

⁴⁸ V některých zdrojích se uvádí, že nebyla Claudiovou neteří, ale jednou z manželek.

Obrázek 14: Senekova smrt

Zdroj: La mort de Seneque. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 9 May 2013 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Seneca_the_Younger

Je autorem mnoha literárních děl, ale část tohoto odkazu byla ztracena převážně díla s odborným zaměřením například zeměpisná či filozofická. Pedagogický odkaz Seneky lze hledat v jeho nejvýznamnějších dílech. Patří sem například etické dopisy – *Epistulae morales ad Lucilium* (Etické dopisy Luciliovi), kde se jednalo o dopisy, psané původně pro jeho přítele Lucilia, ale věnovány veřejnosti. Je zde vidět Senekova bohatá životní zkušenost a zralost ducha. *Ad Neronem Caesarem de clementia* (Neronovi o mírnosti) bylo dílo, jež Seneka věnoval mladému Neronovi při nástupu na trůn. Dalšími díly jsou *De ira* (O hněvu), *De tranquillitate* (O duševním klidu), *De vita beata* (O blaženém životě) atd.

„Senekův styl je sugestivní, pointovaný, plný sentencí; proto byl často citován s oblibou Komenským. Ve středověku měla značný vliv i jeho kompilační práce *Naturales quaestiones* (Otázky přírodní filozofie).“⁴⁹

⁴⁹ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. Praha: Akademia, 1973. s. 555

7.5 Marcus Fabius Quintilianus

Marcus Fabius Quintilianus je označován jako nejvýznamnější římský pedagog a teoretik výchovy. Narodil se r. 35 n. l. ve španělském městě Calahorra. Ze Španělska velice brzy odjel do Říma jako student Palameona a Afera. Studoval zde řečnictví a gramatiku. Poté se opět vrátil do Španělska a po deseti letech přijel jako doprovod císaře Galba zpět do Říma, kde již zůstal natrvalo.

V Římě začal vyučovat rétoriku. Byl dokonce císařem jmenován jako první veřejný profesor rétoriky, který pobíral státní plat. Quintilianus vedle funkce pedagoga zastával i post advokáta. Za dobu svého působení si získal nejen vážnost, ale i velké jmění. Jeho život ovšem neprovázela jen sláva a bohatství, ale i životní tragédie, kdy mu zemřela žena i oba jeho synové.

Obrázek 15: Socha M. F. Quintiliana v jeho rodišti

Zdroj: Marcus Fabius Quintilianus. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 10. 3. 2013 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Marcus_Fabius_Quintilianus

Quintilianovy pedagogické a didaktické myšlenky například jsou:

- Výchova by měla začínat již v raném věku, kdy je člověk ještě tvárný – předškolní věk.
- Jako prostředky pro probuzení vloh u dítěte má pedagog používat jeho paměť a soudnost.
- Jako prostředek pro cvičení paměti doporučuje memorování nahlas, ale ne mechanické.
- Pedagog by měl využívat napodobovací schopností dětí v počátečním vzdělání.
- Do výuky by měla být vkládána hra kvůli odpočinku.
- Mravní výchova je vždy nad naukovým vzděláním.
- Naukové vzdělání by mělo obsahovat co nejvíce složek (gramatiku, rétorika, filozofie, dějepis, aritmetika, geometrie, astronomie, muzika, gymnastika a herectví)
- Pokud má být výuka přínosná, žák musí mít o výuku zájem.
- Domácí výchova je důležitá k dalšímu vzdělávání, ale větší význam má výchova školní kdy se jedinec učí družnosti, samostatnosti a soutěživosti.
- Učitel, který má vzdělávat děti by měl být mravně bezúhonný, náročný k sobě samému a musí milovat své povolání a být mu oddaný.
- Důležitý je individuální přístup.
- Odsuzoval tělesné tresty a mezi pochvalou a pokáráním doporučoval mít správný střed.
- Látka má být logicky uspořádána a její podání by mělo být plasticky názorné a živé.
- Popisuje dva učební postupy, prvním je postup kdy žáci naslouchají učiteli (metoda akroamatická) a druhý je postup kdy vede učitel dialog se žáky (metoda erotematická).
- Jazyková výuka spočívá ve znalosti jednotlivých autorů a kultury.
- To co by mohlo být pro žáky pohoršující, by měl učitel z výuky odstranit.

Bahník ve svém slovníku uvádí: „*Jeho školní praxe se zdaleka netýkala jen přípravy řečníka, ale byla zaměřena na stylistický výcvik v nejširším slova smyslu, spojený*

s obsáhlým všeobecným vzděláním a mravní výchovou.⁵⁰ Po jeho dvacetileté službě ve funkci profesora rétoriky odešel do výslužby, aby mohl dlouholetou praxi sepsat do svých děl.

Nejznámějším a také nejvýznamnějším pedagogickým dílem, ve kterém jsou položeny základy vzdělávání dospělých je *Institutio oratoria*⁵¹. Jedná se o soubor dvanácti knih, které jsou svým obsahem dosti bohaté. Toto dílo lze považovat jako základní kámen pro didaktiku dospělých. Quintilianus zde klade důraz na školní výchovu, kde se naučí sžít s kolektivem či ponaučit se nejen ze svých chyb, ale i z chyb ostatních.

Každá kniha má své téma a ty si můžeme stručně představit. V první knize popisuje důležitost rodinné výchovy při vývoji dítěte. Druhá kniha je popisem toho co obsahuje rétorika. Třetí až šestá kniha je věnována shromažďování materiálů a sedmá slouží k jeho utřídění. Osmá i devátá kniha je souborem stylistickým a jsou zde i formální stránky. Desátá kniha popisuje jednotlivé spisovatele a jejich díla, která mají řečníkovi při studiu napomáhat a je nazývána jako první řecký a římský dějepis. V jedenácté knize popisuje jak se učit řeči nazpaměť a jak je správně přednášet. A konečně kniha dvanáctá pojednává o tom, jak se stane řečník technicky dokonalým.

*„Tak jako Komenský byl velkým syntetikem, shrnujícím nashromážděnou pedagogickou moudrost v počátcích novověku, byl Quintilianus neméně velkým syntetikem pedagogické moudrosti starověké.“*⁵²

Quintilianus a jeho kniha o výchově byla používána jako učebnice pedagogiky ještě za dob Karla Velikého. Na delší období pak upadl v zapomnění a znovu byl objeven až humanistou Poggiem v 15. století v době Kostnického koncilu. V době renesance ho bral za svůj vzor sám Erasmus Rotterdamský. Nemůžeme říci, nakolik byly jeho myšlenky v renesanci čerpány. Ale s jistotou víme, že jeho myšlenky, které přetrvaly pár tisíc let, jsou i nadále používány a tím pádem jeho pedagogický odkaz přežívá dodnes

⁵⁰ BAHNÍK, V., et al. Slovník antické kultury. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. s. 522

⁵¹ Překlady tohoto názvu jsou různorodé, ale nejčastější je *Úvod do řečnictví* nebo *O výchově řečníka*

⁵² CIPRO, Miroslav. *Encyklopedie prameny výchovy: Galerie světových pedagogů : První svazek od: od starověku k osvícenství*. Praha : M. Cipro, 2002. s. 104. ISBN 80-238-7452-7.

8 ANALÝZ HISTORICKÝCH DAT

Antické poznatky a myšlenky přežívají již celá staletí. Od středověku až po dnešní dobu. Každý den, aniž si to uvědomujeme, jsou nám k dispozici věci, které pomáhaly již lidem v antice. Pokud zapátráme v pramenech, nalezneme mnoho odkazů na vzdělávání dospělých. Mnoho historiků považuje období starověkého Řecka, ale i Říma za epochu vzniku současné moderní západní civilizace.

Řecká kultura dosáhla značného rozmachu již v době římské říše, jejímž prostřednictvím se rozšířila do většiny Evropy. Civilizace starověkého Řecka měla ohromný vliv na jazyk, politiku, vzdělávací systém, filozofii, vědu a umění. K obnovení zájmu o kulturu starověkého Řecka došlo v západní Evropě v průběhu renesance a opět v době klasicismu v 18. a 19. století.

Středověk (datován od konce Západořímské říše v roce 476 n. l. až po objevení Ameriky v roce 1492):

Ve středověku se formálně navazovalo na vzdělání antické. První antickou myšlenkou, která se dostala do středověkého podvědomí, bylo chápání světa jako celku ve všech jeho souvislostech.

I přesto, ale středověk, hlavně ve své rané části, za antikou dost zaostává. V této době byla středověká společnost převážně ngramotná a týkalo se to i nejvyšších světských hodnostářů. U takto postavených úředníků nebylo vzdělání pokládáno jako nutnost. Ideálem této doby byl válečník, rytíř či voják, který dokonale ovládal zbraně. V tomto se ideje nejvíce podobá *starořímské výchově*, kdy se nedbalo na vzdělanost, ale na „svaly“. Povšimnout si lze jedné věci a to té, že z raného středověku je jen málo zachovaných spisů, ale zato se zachovalo mnoho malířských a jiných výtvarných děl. Lidé se drželi hesla „Obraz je písmem laiků“. Dospělý lidé se tedy nedorozumívali pomocí písma, ale obrázků.

S pozdním středověkem (14. – 15. Století) přišla velká změna. Základním modelem pro středověké vzdělání zůstávalo *Sedmero svobodných umění*, kterému daly základ už myšlenky *Aristotela*. Poté je k dokonalejší verzi přivedl římský spisovatel a filozof *Marcus Terentius Varro* ve svém encyklopedickém díle *Disciplinae*, tedy v překladu *Vědy*. Další činnosti, které přinesla antika, bylo zakládání středověkých univerzit a později budování jejich kateder. Nejprve to byly katedry lékařská a právnická, později katedra filozofická a s příchodem křesťanství i katedra teologická. První univerzity v Evropě vznikají od konce 12. století v Itálii – Bologna, Neapol (vliv římských univerzit). Dalšími univerzitami později vznikaly v Anglii – Oxford, Cambridge, ve Francii – Sorbonna, ve Španělsku – Salamanca a také u nás v roce 1348 je založena Univerzita Karlova.

V důsledku toho, že tato doba přináší i mnohé objevy, je v celku jasné, že i lidé si museli rozšiřovat své znalosti. Uskutečňovaly se první plavby, které byly pod vedením portugalské a španělské koruny. Byly také vynalezené první palné zbraně a lidé tak byli nuceni se s nimi učit zacházet. Opouštělo se tedy od antického vzoru a do popředí šel rozum.

Našlo se mnoho příznivců, ale i odpůrců antických metod. Mezi příznivce můžeme například zařadit Řehoře z Nyssy, který spojil biblické myšlenky s myšlenkami Platona a Aristotela, byl průkopníkem v didaktice, kdy pro tento účel zpracoval církevní dogmata. Dalším byl filozof Boëthinus, který se zasloužil o překlad Aristotelových spisů a nejspíš jako první použil termín *quadrivium*. Karel Veliký a Alcuin, měli snahu o to, aby vznikaly školy, kterým byla vzorem škola římská a obsahem výuky by byly hlavně gramatika a rétorika. Chtěli také, aby křesťanská výchova navazovala na výchovu antickou. Tomáš Akvinský, další významná osobnost středověku, přispíval k metodice vysokoškolského studia a přepracoval Aristotelova díla do modernější podoby. Vracel se ke čtyřem ctnostem, které byly typické pro antiku (uměřenost, statečnost, spravedlnost, rozum). Mezi odpůrce můžeme zařadit Tertellianuse, sv. Jeronýma nebo sv. Augustina.

Humanismus, Renesance a Novověk

Renesance – tedy znovuzrození. Tato doba přináší návrat k antickým ideálům - *kalokagathia*. Renesance začala v Itálii, kde měla těmto antickým myšlenkám nejbližší. Antika tedy nebyla jen součástí výchovy, ale byla středem zájmů a zkoumání. Lidé v této době chtěli poznat pravý význam a myšlenky antických filozofů jako byl *Platon*, *Aristoteles*, *Cicero* nebo *Seneka*. Antičtí vědci byli také inspirací pro vědce renesanční. Mnoho z nich se vracelo k poznatkům antických lékařů, fyziků, astronomů nebo přírodovědců. V renesanci byly položeny i základy archeologie, kdy se sbíraly věci z antického období. Lidé chtěli poznat antický svět a jeho kultura prostřednictvím hmotných památek. I ve vzdělání se vracelo k latinskému a řeckému jazyku.

Humanismus spočíval v návratu k antické kultuře, přebíral z ní mnoho prvků a ty poté přetvářel. Humanističtí vzdělavatelé byli ovlivněni spisy o výchově *Marka Fabia Quintiliana*. Podporoval se ideál všeobecně vzdělaného člověka, jako tomu bylo v Řecku. Stejně jako tomu bylo v antice, tak i humanismus bylo vzdělání přístupné pouze pro bohatší vrstvy.

Osobnostmi této doby byli například vychovatel šlechty Vittorino Ramboldini da Feltre, který podporoval Sedmero svobodných umění na univerzitách a podle vzoru Quintiliana zavrhoval tělesné tresty. Důležitým pro něj také bylo využití ctižádosti svých studentů při výuce. Dalším byl pedagog Juan Luis Vives, který byl odpůrcem Aristotela a jako vzor pro svou výchovu používal také Quintiliana. Držel se třístupňového systému vzdělání, jako tomu bylo v Římě a vysoké školy označoval jako *akademie*. Také Francois Rabelais se držel myšlenky *kalokagathie*. Člověk by podle něj měl být vzdělaný jak tělesně tak i duševně. Dalším podpůrcem antiky by *Erasmus Rotterdamský*, který byl plodným spisovatelem. Díla pojednávala například o řečnictví, byla to jakási učebnice pro dospělé. Jeho vzory byli především římscí autoři jako Cicero, Plautus nebo Terentinus. Z Čech můžeme jmenovat například Matouše Kolína, který byl prvním lektor řečtiny a latiny na univerzitě v Praze.

Kapitola sama o sobě je „učitel národů“ Jan Ámos Komenský. Byl jedním z průkopníků toho, aby se člověk vzdělával po celý život. Podle něj je vzdělání neustálý proces, který končí až smrtí. Chtěl, aby se univerzitám říkalo akademie, podle Platonova vzoru.

Sokrates ho inspiroval v myšlence celoživotního vzdělání a po ukončení univerzitního vzdělání by se člověk měl dále vzdělávat cestováním.

Současnost

Antika přispěla nemalým dílem až do naší doby. V antice byly položeny základy dnešním vědám, které by se bez průkopnických myšlenek nemohly ani rozvíjet. Můžeme jmenovat například inženýrství. Antika do něj vnesla první konstrukce stavebních strojů a jednoduchých pracovních nástrojů. Dalším oborem je například lékařství. Ve starověké Alexandrii se na vysoké škole položil základ anatomii, gynekologii, porodnictví, veterinárnímu lékařství nebo očnímu lékařství. Dodnes při předávání diplomu lékaři skládají Hippokratovu přísahu. Dalšími vědami, které se rozvíjejí již od dob antiky jsou astronomie, pedagogika, architektura, právo. Řadit sem můžeme i řečnictví, tedy rétoriku, které se v dnešní době nepodobá antickým vzorům, ale je součástí mediální kultury, tedy rádií, televizí nebo internetových zdrojů.

Pro vzdělávání dospělých se z antiky do dneška zachovaly některé metody výuky. Jmenovat můžeme například Sokratovu metodu, jedná se o metodu pokládání otázek, které mají přivést studenta k novému poznání. Tato metoda se používá nejen na vysokých školách, ale také v rámci profesního a firemního tréninku kritického myšlení a logické argumentace. Praktičnost této metody spočívá v tom, že studenti jsou více motivováni k přemýšlení nad daným tématem. Motivačním prostředkem je prachobyčejná zvědavost. Na akademické půdě se také z antiky přenesla forma přednášek a seminářů. Tedy to, že teoretická část se doplňuje praktickou a naopak.

ZÁVĚR

Antika dala vzniknout mnoho průkopovým myšlenkám, které obohacují náš každodenní život. V Řecku a stejně tak i v Římě nebyl život jednoduchý díky tomu, že oba státy si zakládali na otroctví a nestarali se o chudé vrstvy obyvatel. Jejich zvyky a práva byla často velice krutá, ale zřejmě věděli proč tomu tak činí.

Řecká kultura nám přinesla mnoho krás, jak svou kulturou, tak i architekturou. Antické Athény byly kolébkou ideje „o krásném těle i duši“. Měli i spoustu vad, například tvrdé zacházení s otroky nebo postavení žen ve státě s jejich minimálním vzděláním.

Kdežto Sparta nás ohromila, anebo také vyděsila svou idejí dokonalého člověka i za cenu mnoha životů nevinných kojenců, kteří po přísné kontrole skončili na pospas v lesích, kde je čekal krutý osud. Oproti Athénám byla pokrokovější převážně ve své výchově dívek a žen.

Od Římanů jsme se mohli dozvědět něco o vojenské výchově a dokonalých vojenských strategiích. Tvrdému utužování svalové hmoty na úkor rozumu. Jejich poslání ovšem sklízelo hrozny, Řím se stal obrovskou kolonií právě díky svým vojenským tažením. Získal mnoho provincií a rozrůstal se velkou rychlostí. Ale stejně tak rychle do Říma zapustila své kořeny i řecká kultura a vzdělanost. Neslo to mnoho pozitivních věcí, které ovlivňovaly pozdější chod státu. Řím se začal více starat o své obyvatele a vzniklo tak první trestní a občanské právo. Byly zřizovány první školy a oproti například Athénám byl Řím pokrokovější ve výchově a vzdělání žen.

V práci se setkáváme s popisem antické vzdělanosti. Autorka práce jí rozdělila podle kapitol na Řeckou a Římskou část. Tato práce podrobně popisuje antickou dobu a také časové dělení obou států. Zmíněno tu je mnoho informací o důležitých osobnostech a také jak probíhalo vzdělání a výchova v jednotlivých obdobích.

Řecká výchova byla rozčleněna do čtyř období, nejprve byla popsána samotná charakteristika státu a navození té doby, a poté byla do jednotlivých období rozčleněna i výchova. U autorů, kteří se zajímali i o dospělé lidi a jejich výchovu byl podrobněji

rozeepsán jejich životopis a nastíněna díla týkající se jakýmkoliv způsobem samotného tématu. Mezi tyto autory patří trojice Sokrates, Platon a Aristoteles. Autorka zde popsala i vzdělávací instituce, které je možno pokládat za základy pro vznik dnešních univerzit. Jsou jimi Platonova Akademie, Aristotelovo Lyceum a Alexandrijský Múseion.

Stejně tak jsme se seznámili i s římskou výchovou, která se také dělila podle časových období. I u tohoto tématu byla nejprve rozeepsána charakteristika státu pro lepší nástin doby starověkého Říma. Sem také patří autoři, kteří se zabývali tímto tématem. Byli jimi Cato Starší, Marcus Terentius Varo, Marcus Tullius Cicero, Lucius Annaeus Seneca Mladší a Marcus Fabius Quintilianus.

Ve výzkumné části se pak autorka práce snažila zakomponovat prvky antické vzdělanosti i kultury do jednotlivých historických dob, kterými byly středověk, renesance, humanismus a novověk a pak také stručné začlenění do současnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BAHNÍK, V., et al. *Slovník antické kultury*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. 717 s.

BURIAN, Jan a Bohumila MOUCHOVÁ. *Záhadní Etruskové*. Praha : Mladá fronta, 1974. 276 s.

CIPRO, Miroslav. *Encyklopedie prameny výchovy: Galerie světových pedagogů : První svazek od: od starověku k osvícenství*. Praha : M. Cipro, 2002. 592 s. ISBN 80-238-7452-7.

GRANT, Michael. *Klasické Řecko*. Praha : BB/art, 2006. 382 s. ISBN 80-7341-919-6.

JŮVA, Vladimír; JŮVA, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 5. rozšířené vydání. Brno : Paido, 2003. 91 s. ISBN 80-7315-062-X.

KOHOUT, Karel. *Základy obecné pedagogiky*. 1. vydání. Praha : Vysoká škola J. A. Komenského, 2002. 148 s. ISBN 80-7048-043-2.

KUNSTOVÁ, Eliška, Helena MANDELOVÁ a Ilona PAŘÍZKOVÁ. *Dějiny pravěku a starověku: dějepis pro 6. ročník základní školy a primu osmiletého gymnázia*. Vyd. 1. Ilustrace Jan Tichý. Liberec : Dialog, 2001, 179 s. ISBN 80-86218-57-0

SVOBODA, Ludvík, et al. *Encyklopedie antiky*. 1. vydání. Praha : Academia, 1973. 741 s.

VACÍNOVÁ, Tereza. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. 1. vydání. Praha : Univerzita J. A. Komenského, 2009. 240 s. ISBN 978-80-86723-74-7.

Seznam použitých internetových zdrojů

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001 - 2013 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z:
http://de.wikipedia.org/wiki/Griechisches_Alphabet

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001- 2013, 9. 3. 2013 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Akropolis>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 12. 3. 2013 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Akademie_plat%C3%B3nsk%C3%A1

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 7. 3. 2013 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Sokrates>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 16. 5. 2013 [cit. 2013-05-18]. Dostupné z:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Platon>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 8. 4. 2013 [cit. 2013-05-19]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Sedmero_svobodn%C3%BDch_um%C4%9Bn%C3%AD

: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 6. 5. 2013 [cit. 2013-05-17]. Dostupné z:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Aristoteles>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 5. 4. 2013 [cit. 2013-05-17]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Etika_Nikomachova

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 7. 4. 2013 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Cato_star%C5%A1%C3%AD

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 10. 5. 2013 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Marcus_Tullius_Cicero

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 9 May 2013 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z:
http://en.wikipedia.org/wiki/Seneca_the_Younger

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 9 May 2013 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z:
http://en.wikipedia.org/wiki/Seneca_the_Younger

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, © 2001-2013, 10. 3. 2013 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Marcus_Fabius_Quintilianus

SEZNAM OBRÁZKŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1: Řecká abeceda	17
Obrázek 2: Akropolis v Athénách	21
Obrázek 3: Platonova Akademie na mozaice z Pompejí	24
Obrázek 4: Sokrates	28
Obrázek 5: Smrt Sokratova	29
Obrázek 6: Sokrates a Platon očima středověkého písaře	31
Obrázek 7: Kopie Platonovi busty od Silaniona	32
Obrázek 8: Sedmero svobodných umění	36
Obrázek 9: Aristoteles	37
Obrázek 10: Titulní strana Etiky Nikomachovy	40
Obrázek 11: Cato Starší	57
Obrázek 12: Marcus Tullius Cicero	60
Obrázek 13: Seneca Mladší	62
Obrázek 14: Senekova smrt	63
Obrázek 15: Socha M. F. Quintiliana v jeho rodišti	64

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Bc. Klára Chalupníčková

Obor: Andragogika

Forma studia: prezenční

Název práce: Vzdělávání dospělých v antickém Řecku a Římě

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 73

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 9

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 13

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Karel Kamiš, CSc.